

[PLAATSNAAM] VERBONDEN

BASISPROGRAMMA VOOR DE
GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN MAART 2018

**CENTRUM
VOOR LOKAAL
BESTUUR**

PvdA

INHOUD

Voorwoord	5
1. Leven in een verbonden samenleving	9
• Zorg en welzijn	11
• Armoede en schuldhulpverlening	16
• Wonen	19
• Leefbare buurten	25
• Sport	27
• Cultuur	29
• Inclusie	31
• Zeggenschap en betrokkenheid in de publieke sector	34
2. Aan het werk	39
• Detailhandel	45
• Ruimte	46
3. Kinderen	49
• Onderwijs	50
• Jeugdzorg	51
• Jongeren	53
4. Leven in een duurzame en groene omgeving	57
• Duurzame energie	57
• Luchtkwaliteit	60
• Water(beheer)	62
• Natuur en recreatie	64
• Afval	65
5. Veiligheid	69
6. Bestuur	77
Bijlagen:	
1. Tips bij het opstellen van een verkiezingsprogramma	81
2. Procedure voor vaststelling van het programma	87

Colofon

© Centrum voor Lokaal Bestuur, 2016
Emmapark 12
2595 ET Den Haag
Telefoon: 070 – 2629720 of 020-5512155
E-mail: clb@pvda.nl
www.lokaalbestuur.nl

 twitter.com/lokaalbestuur

Tekst: CLB-werkgroep Basisverkiezingsprogramma 2018
Eindredactie: Jacqueline Kalk, Jan Erik Keman
Druk: Opmeer, Den Haag

Vormgeving: Laurant & Bakker
Foto's omslag: Shutterstock
Foto's binnenwerk: Shutterstock (pagina 9),
Hollandse Hoogte (pagina 4, 38, 48, 56, 68, 76),
Flickr (pagina 80)

VOORWOORD

Op de kop af een jaar na de landelijke verkiezingen vinden op woensdag 21 maart 2018 de gemeenteraadsverkiezingen plaats. Zoals altijd wil de PvdA zo sterk mogelijk uit de bus komen om sociaal-democratisch het verschil te kunnen maken. Het is vreemd om aan de ene kant druk te zijn met de landelijke verkiezingen, campagne te voeren en in gesprek te gaan met de kiezer. En tegelijkertijd al weer bezig te zijn met de voorbereiding van de gemeenteraadsverkiezingen, het lokale programma en de kieslijst. Je kent immers de uitslag van de landelijke verkiezingen nog niet en weet evenmin of de PvdA weer in de regering zit of in de oppositie de messen scherp.

De gemeenteraadsverkiezingen worden steeds belangrijker. Lokaal wordt steeds duidelijker zichtbaar dat het ertoe doet wie de gemeente bestuurt. Het maakt nogal wat uit of je in Rotterdam woont, waar het armoedebeleid is wegbezuinigd en de bijstand tot een strafbank is verworpen, of dat je in Leiden woont waar de PvdA als coalitiepartner er juist alles aan doet om te voorkomen dat inwoners de verbinding met de samenleving kwijtraken. Meer dan ooit zullen de gemeenteraadsverkiezingen om deze lokale verschillen, die door politieke besluitvorming steeds groter worden, draaien.

Tegelijkertijd zie je dat de lokale politiek op alle fronten dreigt te depolitiseren. Daarvoor zijn de toename van het aantal gemeenschappelijke regelingen en de centrale inkoopbureaus in het sociale domein illustratief. Maar ook in vele adviesrapporten en denktankberichten wordt de politieke kleur van steeds minder groot belang geacht. Men uit zorgen over het niveau van de raadsleden, en vraagt zich af of er nog wel genoeg bekwame wethouders en voldoende raadsleden te vinden zijn.

Deskundigheid en scholing zijn belangrijk, maar kunnen en mogen nooit tot politieke kleurloosheid leiden. Het moet uitmaken en te merken zijn of je te maken hebt met een PvdA-raadslid of met iemand van een andere partij. Daarom sluiten we met dit basisverkiezingsprogramma ook aan bij het *Van Waarde*-rapport van de WBS, de opdrachten uit het rapport van de commissie-Hamming en de gezamenlijke uitgave van het CLB en de WBS *Hoe breng je de politiek terug in de lokale politiek*.

Dit basisverkiezingsprogramma is opgesteld als een catalogus. De teksten die erin staan zijn PvdA-proof en gaan uit van de waarden die wij koesteren. Ze zijn in lijn met het landelijk verkiezingsprogramma *Een verbonden samenleving*. De opsommingen zijn maatregelen die je lokaal zou kunnen nemen. Soms lijkt het alsof ze in tegenspraak met elkaar zijn en soms zijn ze dat ook echt. Dat komt, omdat in de ene lokale situatie een maatregel goed is en in de andere niet. Dit document is daarom niet 'af' als verkiezingsprogramma. Het is wel een document, waar je uit kunt knippen en plakken en dat je ter inspiratie kunt gebruiken voor je eigen programma dat is toegespitst op de situatie in je eigen gemeente. Het is ook geen campagneplan. Daarvoor is het veel te omvangrijk. Campagne voer je op basis van speerpunten, niet met een opsomming.

En ondanks dat we heel veel zaken hebben benoemd, is dit basisverkiezingsprogramma niet alomvattend. Gelet op de vele taken die de gemeente tegenwoordig heeft, kan dat ook bijna niet. Maak als afdeling keuzes, je kunt immers niet op alle terreinen leidend zijn. In de voetnoten vind je steeds relevante links naar meer informatie over de onderwerpen, moties of voorbeelden uit de verschillende gemeenten. Uiteraard kunnen die nog aangevuld worden met links naar andere *good practices*. Wanneer jij lokaal goede voorbeelden kent, kun je die altijd delen via mijnCLB. Tot slot hebben we een hoofdstuk met tips voor het gebruik van deze catalogus opgenomen.

Dit basisverkiezingsprogramma is tot stand gekomen dankzij de schrijfgroep. Die bestond ditmaal uit: Amarins Komduur-Daems,

Auke Blaauwbroek, Co Engberts, Eefke Meijerink, Gadiza Bouazani, Jaap Kuin, Jeroen Olthof, Marleen Damen, Marije Eleveld, Marijn van Ballegooien, Martijn Balster, Mohammed Chahim, Nicole Teeuwen, Nieske Ketelaar, Rob de Geest, Sebastiaan Ruddijs, Taco Kuiper, Theo Maas en Yasin Torunoglu. De link met de commissie voor het landelijke verkiezingsprogramma werd ingevuld door Christiaan Winkel. Die met het partijbureau door Tom van der Horst. Bert Cremers zat voor.

Wij danken alle deelnemers aan de regionale klankbordbijeenkomsten in Weert, Zoetermeer, Gouda en Hoogeveen. Dankzij hun inbreng is het document aangescherpt. En dat geldt ook voor alle andere mensen die hun commentaar hebben gegeven op de eerdere versies van dit basisverkiezingsprogramma.

Jacqueline Kalk

Secretaris/directeur Centrum voor Lokaal Bestuur.

1. LEVEN IN EEN VERBONDEN SAMENLEVING

Voor de PvdA is de rechtvaardige samenleving er één van eerlijk delen, vast werk, goed wonen, een gezond leven, toegang tot scholing, emancipatie en recht op zeggenschap. Een land, waar kinderen onbevreesd opgroeien, en waar ze worden aangemoedigd om na te denken, creatief te zijn, verder te reiken dan het gangbare en vooruit te komen.¹

Alle kinderen verdienen dezelfde kansen, zorg moet voor iedereen toegankelijk zijn, en sport en cultuur dienen voor iedereen bereikbaar en betaalbaar te zijn. Het hebben van werk is cruciaal: voor het voorzien in het eigen bestaan en het kunnen betalen van een fatsoenlijk dak boven het hoofd. Wie geen bestaanszekerheid kent, komt er niet aan toe om zichzelf verder te ontwikkelen. Het zijn basisvoorwaarden voor een gelukkig en tevreden leven. De overheid of de politiek kan niet voor geluk zorgen, maar wel voorwaarden scheppen die het makkelijker maken om mee te doen in de samenleving.

Wij kiezen er als PvdA voor om mensen met elkaar in contact te brengen, te ontmoeten en te verbinden. We geloven dat solidariteit een belangrijke, zo niet de belangrijkste bouwsteen van onze samenleving is. Een samenleving waar we respect voor elkaars gelijkwaardigheid hebben, onbekendheid en discriminatie bestreden worden en we onderling het vertrouwen versterken.

1. Tekstdelen zijn afkomstig uit PvdA (2016), *Concept-verkiezingsprogramma 2017*, Een verbonden samenleving.

Mensen willen immers gelukkig zijn, tevreden zijn over hun huis, buurt en de school voor hun kinderen. Ze willen vertrouwen hebben over hun kansen op een goede toekomst. En, mensen willen ook ondersteuning en zorg krijgen als dat gewenste geluk niet vanzelfsprekend is en ver weg lijkt. Als PvdA herkennen en erkennen we dit.

Gelukkig gaat het met veel mensen gewoon goed. Maar een te grote en bovendien groeiende groep mensen dreigt achterop te raken.² Ze hebben weinig hoop voor de toekomst en waarderen het eigen leven met een mager zesje. Daar maken we ons zorgen over. Dit kan leiden tot een grotere en diepere scheiding tussen de groep die kansen heeft en deze weet te benutten, en de groep voor wie dit moeilijker is. Teveel mensen hebben geen of moeilijk toegang tot de reguliere arbeidsmarkt. Wie een arbeidsbeperking heeft of op 55-jarige leeftijd werkloos is geworden, komt nauwelijks meer aan een baan. En jongeren van allochtone afkomst worden vaak gediscrimineerd in hun zoektocht naar werk.

Er zijn nog steeds (groeierende) verschillen in inkomen, vermogen, opleidingskansen, arbeidszekerheid, gezondheid, levensduur en in de toegang tot de woningmarkt. Kinderen met bijvoorbeeld verslaafde ouders groeien op in armoede en staan bij voorbaat al op achterstand. Je economische positie bepaalt steeds meer je gezondheid en ook de groeiende afstand tussen verschillende bevolkingsgroepen baart ons als PvdA zorgen.

We bestrijden de gevolgen van kansongelijkheid. Wij willen nadrukkelijk investeren in wat ons bindt en zoeken dat in de kracht van de mensen, met de steun van een beschermende overheid. De PvdA staat voor een lokale samenleving die verbonden is: de inclusieve samenleving. Een lokale samenleving, waarin je erop kunt vertrouwen dat iedereen gelijk behandeld wordt, en er gelijke rechten en kan-

2. Hoe zit dit bij jou in de gemeente? Weet je bijvoorbeeld hoeveel kinderen er in armoede opgroeien en welke groepen gebruik maken van de schuldhulpverlening? Zijn er in jouw gemeente gezondheidsverschillen ten gevolge van sociaal-economische verschillen? En weet je wat de gemeente hieraan doet?

sen zijn. En waarin verheffing, ontplooiing, emancipatie, zeggenschap en zelforganisatie van burgers een doorlopende opgave is.

Zorg en welzijn

Mensen staan centraal. Goede zorg voor de gezondheid van mensen is onontbeerlijk voor het welbevinden van mensen en voor een verbonden samenleving. Voor ons is het belangrijk, dat iedereen mee kan doen en niet langs de zijlijn hoeft te blijven staan. En dat als dat niet lukt - even of voor langere duur - er altijd iemand is, die met je mee kan denken.

Als het om ondersteuning, zorg en welzijn van mensen gaat, zijn een aantal waarden voor de PvdA van groot belang. In de zorg is het uitgangspunt dat deze dichtbij, toegankelijk, beschikbaar, betaalbaar en aanwezig moet zijn. Mensen moeten vanuit vertrouwen een beroep kunnen doen op de zorg.

Bij welzijn willen we bescherming, zelfredzaamheid, participatie, zorg voor elkaar en sociale samenhang realiseren. Dat doen we door vroegtijdig problemen van burgers en samenleving te signaleren, te benoemen en op te lossen. Dit is in belangrijke mate preventief. Met maatregelen als de bestrijding van eenzaamheid, het tegengaan van schooluitval, het beperken van overlast door hangjongeren en het verminderen van verloedering in buurten en wijken voorkomen we dat problemen verergeren en er later zwaardere hulp of zorg moet worden ingezet.

De zeggenschap van cliënten en medewerkers vergroten we, zodat die ook echt kunnen meepraten en -besluiten over de kwaliteit van zorg en welzijn, het borgen van werknemers- en cliëntenbelangen en de toekomst van zorg en welzijn in de eigen gemeente.

In zorg en welzijn gaat het dus om samenwerking en kwaliteit, niet om concurrentie. De dialoog met mensen die hulp nodig hebben, het sturen op verbeteringen van de gezondheid en doelmatige besteding van de middelen staan voorop.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Toegankelijkheid van zorg vanzelfsprekend is. In de zorg is elke vraag relevant, krijgt iedereen een persoonlijk gesprek en beperkt de dienstverlening zich nooit tot alleen maar digitaal.
- Het aanvragen van zorg zo eenvoudig mogelijk wordt gemaakt. Verschillende manieren zijn beschikbaar. Dat kan via de huisarts, het wijkteam, of op een andere manier. Inwoners kunnen het zelf aanvragen. Mantelzorgers en burens kunnen ook zorgaanvrager zijn.
- Het voor elke inwoner duidelijk is bij wie je terecht kunt met welk probleem of ondersteuningsvraag.
- Wij de stopwatchcultuur in de zorg verder bestrijden. Wij besteden de zorg niet aan op basis van alleen de prijs. In de aanbestedingen stellen we eisen aan kwaliteit, goed werkgeverschap, het toepassen van cao's, werken met vaste dienstverbanden, medezeggenschap van cliënten en mantelzorgers, en persoonlijk contact. Wij passen de code 'verantwoord marktgedrag thuisondersteuning' toe.³
- Wij de zeggenschap van mensen in de zorg willen vergroten, zowel bij de aanbieders als bij de gemeente zelf. Wij ondersteunen patiëntenorganisaties, zorgcoöperaties en ledenraden.
- In de aanbestedingseisen ook eisen worden opgenomen ten aanzien van de verdeling van geld dat naar de directe uitvoering gaat en geld dat bestemd is voor de overhead van instellingen. De overheadkosten maximeren we op [aantal] %.
- De bureaucratische rompslomp zo klein mogelijk wordt gehouden. In de samenwerking is vertrouwen het uitgangspunt. Controle is nodig, maar is niet leidend.
- We eisen stellen aan transparantie van de zorginstellingen. Niet alleen op het gebied van financiën, maar juist ook met betrekking tot de samenwerkingsbereidheid, de tevredenheid van cliënten en medewerkers, en het hanteren van de Wet normering topinkomens (WNT).

3. Zie www.gouda.nl/ris/Raadsinformatie/Map_2/Moties_stand_van_zaken/Moties_2016/Scan_Motie_CU_invoering_code_verantwoordelijk_marktgedrag_thuisondersteuning_aangenomen

- We vinden dat topinkomens van door de gemeente gesubsidieerde en/of gecontracteerde partijen openbaar moeten zijn.
- In de afspraken met de zorgverzekeraars ook afspraken worden gemaakt over de beschikbaarheid van de wijkverpleegkundige voor deelname aan het wijkteam en de daaruit voortvloeiende taken.
- Zorg betaalbaar moet zijn. De eigen bijdrage in de Wmo geldt alleen voor mensen met een inkomen, dat hoger ligt dan 130% van het minimumloon. En kan niet meer zijn dan de kostprijs van een voorziening of dienst.
- Er meer aandacht komt voor de huishoudelijke hulptoeslag onder de mantelzorgers en ouderen. Zo willen we onderzoeken hoe we van zwart werk wit werk kunnen maken.
- Informatie over de zorg op verschillende manieren wordt gegeven. Informatie kan ook in andere talen worden verstrekt als dat nodig is.⁴
- Maatwerk en persoonlijk contact het uitgangspunt zijn voor onze zorg. Op die manier krijgen onze inwoners de (cultuursensitieve) zorg die zij nodig hebben.
- Wij mogelijkheden gaan bieden om kleinschalige wooninitiatieven en zorgcoöperaties ook voor mensen met lage inkomens toegankelijk te maken.
- Samenwerken op het gebied van zorg verder wordt uitgebreid. In de samenwerking zijn huisartsen en andere eerstelijnsinstellingen betrokken, in de sociale wijkteams zijn de wijkverpleegkundigen de spil. De anderhalvelijnszorg wordt versterkt.⁵
- Sociaal-economische gezondheidsverschillen niet acceptabel zijn. In samenwerking met de zorgverzekeraars pakken we die verschillen aan. We hebben daar gezamenlijke belangen én mogelijkheden bij.
- De aanpak van sociaal-economische gezondheidsverschillen door

4. Hiermee wordt bedoeld dat het vertalen van informatie een effectief middel kan zijn om doelgroepen te bereiken die je op een andere manier niet kunt bereiken maar die wel zorg nodig hebben.

5. Zie www.hollandscheveldverbindt.nl/index.php/2-uncategorised/3-inleiding

middel van preventieve activiteiten op termijn besparingen oplevert. Het rendement van deze activiteiten investeren we weer in de wijk, het dorp en haar bewoners.

- We sociaal-economische gezondheidsverschillen ook aanpakken door in te zetten op een gezonde leefstijl en het bevorderen van bijvoorbeeld gezond eten, bewegen, de aanpak van obesitas en stoppen met roken. Wij doen dit in een vroeg stadium en vooral bij opgroeiende kinderen en in het onderwijs. Wij leren kinderen van jongs af aan hoe belangrijk gezond eten is.
- Het ons ideaal is om aan de basis te staan van een eerste rookvrije generatie.
- We investeren in programma's voor drugs- en alcoholpreventie. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar jongeren. Op uitgaansavonden kunnen jongeren hun drugs laten testen en tegelijk voorlichting krijgen over de gevaren van wat ze innemen.
- We investeren in programma's tegen gokverslaving.
- De gemeente de groep laaggeletterden in kaart moet brengen. In de aanpak van de laaggeletterdheid neemt de gemeente initiatief en regie.
- Eenzaamheid één van de grootste problemen in onze samenleving is. In een zorgzame en inclusieve samenleving kijken wij naar elkaar om en laten we eenzame mensen niet aan hun lot over. Eenzaamheid is er niet alleen onder ouderen. Jongeren die voor het eerst zelfstandig wonen hebben hier ook vaak mee te maken. Wij bestrijden eenzaamheid door ontmoetingsactiviteiten te faciliteren.
- Wij informele ontmoetingen in de openbare ruimte en gebouwen faciliteren en stimuleren.
- Welzijnsmedewerkers en –vrijwilligers de ogen en oren in de wijk zijn. Wij investeren in menskracht om de kennis over de wijk op orde te houden, om te kunnen signaleren wanneer problemen achter de voordeur de veiligheid van mensen bedreigen, om mensen te verbinden en groepen aan elkaar te verbinden. Dat betekent ook dat er *outreaching*⁶ (activerend, verbindend, proactief) gewerkt moet worden. Dat kan bijvoorbeeld met straatcoaches en opbouwwerkers, zodat mensen in kwets-

bare groepen en wijken weer vertrouwen in elkaar en in de overheid krijgen.

- In zorg en welzijn altijd gewerkt wordt aan het versterken van mensen. We *empoweren* mensen, zodat zij naar vermogen zo zelfstandig mogelijk door het leven kunnen gaan.
- Alle buurtwerkers, wijkverpleegkundigen en leden van het sociaal wijkteam een onafhankelijke rol krijgen. Zij zijn geen verlengstuk van de overheid, maar wel een belangrijke schakel met de overheid. Zij functioneren zelfstandig binnen het netwerk zonder last en ruggespraak van hun moederorganisatie. Zo kunnen buurtwerkers, wijkverpleegkundigen en andere leden van het sociaal wijkteam beter signaleren en werken.
- Wij kiezen voor het bundelen van voorzieningen in elke wijk: gezondheidscentra zijn de norm. Hiervoor is samenwerking en het delen van signalen tussen bijvoorbeeld de wijkzorgteams, de GGZ, huisartsen en fysiotherapeuten noodzakelijk.
- We mensen met een GGZ-indicatie zoveel mogelijk thuis willen opvangen en behandelen in samenspraak met omgeving en familie.
- Nog meer GGZ-patiënten buiten de instellingen verzorgen en ondersteunen onmogelijk is zonder het versterken van de begeleiding van patiënten en hun burens in wijken en buurten. Wij willen voorkomen dat er verwarde mensen op straat komen en een dakloos bestaan het perspectief wordt voor ex-GGZ-patiënten. Maatschappelijk meedoen, ook van GGZ-patiënten, is voor ons de norm, en waar nodig moet beschermd of begeleid wonen mogelijk zijn. Met de GGZ worden afspraken gemaakt hoe zij hieraan in samenwerking met welzijn kunnen werken.⁷
- Er meer waarborgen moeten komen voor de opvang van verwarde personen. Wij werken in de zorg aan een verschuiving van de zware zorg naar lichtere en meer preventieve vormen van zorg.

6. *Outreaching* werken past goed bij het idee van 'erop af'. Niet wachten tot iemand zich bij jou meldt, maar proactief contact leggen en mensen aanspreken.

7. Zie vng.nl/onderwerpen/index/maatschappelijke-ondersteuning/nieuws/fundament-aanpak-verwarde-personen-ligt-nu-nog-doorpakken

Om deze transitie mogelijk te maken nemen we hiervoor extra voorzieningen op.

- Politie en hulpdiensten beter getraind worden in het herkennen en omgaan met mensen die verward zijn.
- Het werken in de zorg met ervaringsdeskundigen (bijvoorbeeld in de verslavingszorg, of jeugdzorg) of het inzetten van 'maatjes' (bijvoorbeeld in de schuldhulpverlening of begeleid wonen) een bewezen methode is om vertrouwen te winnen en om mensen te begeleiden als aanvulling op professionals. Aanvulling betekent niet in de plaats van. Het verlenen van zorg is een professionele aangelegenheid en wordt vanuit betaalde banen gedaan.
- Mantelzorgers van onschatbare waarde zijn. Zij verdienen onze steun en waardering. Wij willen hun positie versterken door hen bij te staan.
- We zorgen dat er goede ondersteuning is voor mantelzorgers: dagopvang en respijtzorg om de zorg te ontlasten; praktische en emotionele hulp, zoals bijvoorbeeld training over de omgang met dementie of het in contact met lotgenoten.
- Wij de toegankelijkheid van voorzieningen voor mensen met een beperking maximaal maken. Wij dragen bij aan de uitvoering van het actieprogramma⁸ voor uitvoering van het VN-verdrag voor de rechten van mensen met een beperking.

Armoede en schuldhulpverlening

Armoede leidt tot een sociaal en maatschappelijk isolement. De stijgingen van de woonlasten en zorgkosten zorgen voor een sterke toename van het aantal aanvragen voor schuldhulpverlening. Voor de PvdA is het niet aanvaardbaar dat één op de negen kinderen opgroeit in armoede. Bij ons in de gemeente gaat het om maar liefst [aantal] kinderen. Opgroeien in armoede staat ontwikkelingskansen in de weg. Als er geen geld is, kan je niet deelnemen aan de muziekles, de sportclub, het schoolreisje of een verjaardagsfeestje.

8. Zie www.allestoegankelijk.nl/nl/Tips-en-Checklists/Agenda-22-en-toegankelijkheidsbeleid.html

Schulden leiden in de regel tot meer schulden. Je hebt immers inkomen nodig om je schulden te kunnen betalen en vaak was het wegvallen van het inkomen de oorzaak voor het ontstaan van schulden. Wij willen deze vicieuze cirkel doorbreken. Gezinnen en andere mensen met problematische schulden helpen we, zonder hun verantwoordelijkheid over te nemen, maar wel zo laagdrempelig en slagvaardig mogelijk. Verder zijn jongeren die voor het eerst zelfstandig wonen een risicogroep.

Waar nodig bezien we de schuldproblematiek in samenhang met eventuele andere problematiek. Het sociaal wijkteam heeft hierin een belangrijke rol. Wij willen alleen werken met bewindvoerders en schuldhulpverleners, die voldoen aan het keurmerk bewindvoering. Onze schuldhulpverlening moet gericht zijn op de mensen zelf en op het doorbreken van vicieuze cirkels waardoor mensen in de schulden blijven zitten.⁹

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Onze gemeente armoedebeleid met specifieke aandacht voor kinderen, die opgroeien in armoede, voert.
- Elk kind mee moet kunnen doen: met sport, de schoolreis, cultuur, verjaardagen, goede kleding.
- Er in het armoedebeleid specifieke maatregelen zijn voor kinderen in armoede.¹⁰ Om deze kinderen te bereiken wordt samengewerkt met organisaties zoals het jeugdcultuurfonds en Jarige Job, het onderwijs, de sociale wijkteams en het welzijnswerk.
- Kindpakketten¹¹ er zijn voor alle kinderen die opgroeien in armoede.
- Kinderen nooit de dupe mogen worden van ouders, die schulden hebben. Ook niet als deze ouders hardleers zijn en ondanks hulp toch weer schulden aangaan.
- Wij door vroegsignalering in samenwerking en samenhang met

9. Zie www.societyimpact.nl/eindhoven-eerste-pilot-goede-gieren-fonds-2/

10. Zie www.pvda.nl/acties/ieder-kind-doet-mee/

11. www.kindpakket.nl

corporaties en de sociale wijkteams maximaal inzetten op het voorkomen van problematische schuldproblematiek.

- In ons armoedebeleid ook aandacht is voor werkende armen, stapelaars van inkomens, arme ouderen en alleenstaanden.
- Er speciale schuldhelpverleningsprogramma's worden ontwikkeld gericht op de ondersteuning van zzp'ers, die sterk wisselende inkomsten hebben, en werkende armen, die banen moeten stapelen om aan het minimum te kunnen komen.
- Er speciale schuldhelpverleningsprogramma's komen voor laaggeletterden. Op die manier kunnen zij op eigen kracht voldoen aan de zo eenvoudig mogelijk gehouden voorwaarden van de schuldhelpverlening.
- De toegang tot de schuldhelpverlening voor iedereen wordt vereenvoudigd.
- Wij alleen werken met bewindvoerders die voldoen aan het keurmerk bewindvoering.
- Wij vicieuze cirkels, die ontstaan nadat iemand werkloos of dakloos is geworden, willen doorbreken. Iemand die zijn baan kwijtraakt maakt immers eerder schulden, die op hun beurt de kans vergroten dat de huur of hypotheek niet meer betaald kan worden.
- Er een hardheidsclausule in het armoedebeleid¹² komt.
- Voor burgers die te maken hebben met problematische schulden lessen worden gegeven in financiële zelfredzaamheid.¹³
- In samenwerking met het voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs zorgen we voor lessen in financiële zelfredzaamheid. Op die manier voorkomen we dat jongeren zich in de schulden steken.¹⁴
- Wij in de schuldhelpverlening marktwerking afwijzen.
- Wij voor jongeren met problematische schulden een revolving-

12. In Zwolle is dit in het Besluit Maatschappelijke Ondersteuning opgenomen. Daarin staat dat het college iedereen die ondersteuning nodig heeft om te participeren in de samenleving gebruik kan laten maken van de gemeentelijke armoederegelingen. Op die manier kan maatwerk worden geboden en staan niet de regels, maar het leven van mensen en het doorbreken van de armoedegreep voorop. De PvdA-fractie heeft aan het college gevraagd in kaart te brengen, wanneer ze deze bevoegdheid gebruikt, zodat het armoedebeleid kan worden aangepast aan situaties die zich vaker voordoen. Deze clausule staat naast het armoedebeleid met bv ondersteuning voor kinderen en chronisch zieken tot 130% van het wettelijk sociaal minimum.

13. Zie ook: www.amsterdam.nl/werk-inkomen/pak-je-kans/overigvoorzieningen/word-rijk-zuid/kort/

14. Zie ook www.rtvost.nl/nieuws/default.aspx?nid=251220&cat=1

fonds¹⁵ inrichten om hun schulden in onder te brengen en betaalregelingen met schuldeisers en jongeren te treffen. Dat doen we zonder de verantwoordelijkheid bij de jongeren weg te nemen. Jongeren blijven eigenaar van hun schuld en krijgen begeleiding en training in financiën. Hiermee wordt de jongere weer perspectief geboden om te kunnen werken aan zijn of haar toekomst.¹⁶

- In onze gemeente de voedselbank ruimhartig wordt ondersteund.¹⁷
- In onze gemeente alles wordt gedaan om de voedselbank overbodig te maken.¹⁸
- Wij in het armoedebeleid niet alleen kijken naar het bruto inkomen, maar ook naar het besteedbaar inkomen om verborgen armoede op te sporen en aan te pakken.
- Wij staan voor een ruimhartig minimabeleid, met een inkomensgrens van 130% van het bijstandsmimum.
- Het kwijtscheldingsbeleid voor afvalstoffen en waterschapsbelastingen¹⁹ voor minima nooit ter discussie kan worden gesteld.

Wonen

Wonen is een eerste levensbehoefte. Wonen is meer dan een dak boven je hoofd, het is een ankerpunt van de verbonden samenleving en een basis voor het tegemoet kunnen treden van de wereld. Wonen doe je in een buurt of wijk, dorp of stad, te midden van en samen met anderen.

Dit betekent dat er voldoende betaalbare huizen voor uiteenlopende soorten huishoudens beschikbaar moeten zijn. Iedereen dient goed te kunnen wonen voor een eerlijk deel van het besteedbaar inkomen.

15. Revolvingfonds wil zeggen een zichzelf weer vullend fonds. In dit geval koop je de schulden op en worden de aflossingen in het fonds gestort. Op die manier blijft er geld beschikbaar voor nieuwe jongeren.

16. Zie www.lokaalbestuur.nl/lokaal_bestuur/artikel/t/afkopen_of_terugmailen/bron/nieuwsbrief

17. Zie www.supersociaal.nl

18. Voedselbanken kunnen een belangrijke rol spelen in het rond kunnen komen met een klein inkomen. Tegelijkertijd kun je ook beargumenteren dat voedselbanken nooit een permanente voorziening zouden mogen zijn omdat zij niet het probleem van armoede verhelpen. Zie ook bijvoorbeeld: samenuitdearmoede.nl/?p=398

19. Het kwijtscheldingsbeleid van waterschappen wordt door het betreffende waterschap geregeld. Echter, als een waterschap deze regeling afschaft, zijn de gevolgen voor de lokale overheid direct merkbaar. De lokale overheid kan hier het waterschap op aanspreken.

Wonen is verbonden met zeggenschap over de eigen woning en woonomgeving: als bewoners dat willen, moeten ze letterlijk de baas zijn over hun eigen huis en op die manier een directe invloed op hun woonomgevinghebben.²⁰ Zeggenschap gaat daarom ook over de invloed die huurders en gemeenten hebben op het beleid van de woningcorporatie. Huurdersparticipatie en -medezeggenschap zijn hierom noodzakelijk.

Om de toegankelijkheid waar te kunnen maken zullen er méér huizen moeten worden gebouwd: op plaatsen waar mensen graag wonen en ontworpen op basis van woonwensen. Bouwen in bestaand stedelijk gebied, inclusief de transformatie van leegstaande kantoren, heeft hierbij voorrang. Om de betaalbaarheid²¹ te kunnen garanderen zullen de woonlasten omlaag moeten. Voor zeggenschap is het belangrijk dat bewoners de ruimte krijgen van corporaties, gemeenten, projectontwikkelaars, investeerders en bouwbedrijven om vooral ook zelf inhoud aan hun woonwensen te geven. En wonen gaat ook over kwaliteit van de woningen: verduurzaming (o.a. door nul op de meter), veiligheid en de relatie met zorg.

Wij streven naar gemengde wijken in steden en gemengde dorpen. Dit betekent dat er ruimte is voor diversiteit, jongeren, alleenstaanden, gezinnen met jonge (en oudere) kinderen, meerdere generaties van een familie onder één dak, ouderen en statushouders. Gemengde wijken passen bij het idee van een inclusieve samenleving. Wij staan niet toe dat de lagere inkomens worden verdrongen naar de buitenwijken of zelfs buiten onze gemeente. Als passend toewijzen²² gemengde wijken in de weg staat, dan dienen we dat in overleg met de corporaties op te lossen.

20. Zie bijvoorbeeld: www.iewan.nl of www.corpovenista.nl/publicaties/zeggenschap-bewoners-en-bewonersparticipatie/

21. De PvdA wil voor de sociale huurwoningen een huur naar draagkracht invoeren – de huurquote – omdat dit eerlijker is en armoede, huurachterstanden en segregatie voorkomt. Het inkomen en het type huishouden zijn dan bepalend voor de maximaal toegestane huur.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Wij zorgen voor voldoende en beschikbare sociale huurwoningen (betaalbare voorraad) voor alle doelgroepen van de sociale huur.
- We in onze regio afspraken maken over voldoende aanbod van betaalbare huurwoningen. Iedere gemeente in de regio levert een eigen bijdrage.
- De gemeente in overleg met de corporatie de voorraad goedkoopste huurwoningen aanwist en er zorg voor draagt dat die goedkope huurwoningen verspreid over de verschillende wijken (of dorpen) liggen. Zo worden de negatieve effecten van passend toewijzen zoveel mogelijk beperkt.
- Wij ons niet neerleggen bij het idee dat éénoudergezinnen niet in aanmerking kunnen komen voor een grondgebonden woning (dit is een woning op de begane grond die vaak een tuin heeft).
- In alle afspraken met corporaties en ontwikkelaars gemengde wijken en dorpen het uitgangspunt zijn.
- In onze gemeente minimaal [aantal] % van alle koopwoningen aangeboden wordt tot een koopprijs van € 180.000.²³ Dat doen we door harde convenanten te sluiten met projectontwikkelaars.
- In onze gemeente er [aantal] sociale huurwoningen worden bijgebouwd, vooral in de wijken: [hier wijken noemen]. Er komt een verkoopverbod op sociale woningen. Hierover maken we prestatieafspraken met de corporaties.
- Alle sociale woningen binnen 10 jaar goed geïsoleerd zijn. Hierover maken we bindende afspraken met corporaties. De netto woonlasten mogen dan niet omhoog gaan.
- We met ontwikkelaars willen zorgen voor meer woningen in de middenhuur (€ 750 - € 950).

22. Passend toewijzen is in 2016 ingevoerd en een ingewikkelde maatregel. Heel erg gesimplificeerd kun je zeggen dat de voorraad sociale woningbouw wordt ingedeeld in drie categorieën. De hoogte van de huur bepaalt de categorie, en de hoogte van het inkomen bepaalt voor welke categorie je in aanmerking komt. Grofweg kun je dus zeggen dat de mensen met het laagste inkomen alleen voor de goedkoopste sociale huurwoning in aanmerking komen. Als er duurdere sociale huurwoningen beschikbaar zouden zijn, mag je daar wel op reageren maar je krijgt de huurtoeslag op basis van de goedkoopste huurwoning. Het verschil moet jezelf betalen. Deze maatregel kan, zeker in gebieden met een beperkte voorraad snel leiden tot effecten die segregatie bevorderen. Voor een voorbeeld zie www.entree.nu/informatie/passend-toewijzen/

23. Dit bedrag aanpassen naar gelang de lokale situatie.

- Er meer woningen komen of worden aangepast in het kader van levensloopbestendig wonen.
- Er voldoende woningen beschikbaar moeten zijn voor toetreders op de woningmarkt, de mensen die vanuit beschermd wonen zelfstandig gaan wonen, ouderen en statushouders.
- Groepen bewoners, die panden in eigen beheer willen nemen of een wooncoöperatie willen starten, worden ondersteund en krijgen hiervoor de ruimte.²⁴
- Wij deze groepen helpen bij het opstellen van een plan van aanpak en het rondkrijgen van de financiering van deze wooncoöperatie.
- We verloedering en verkrotting aanpakken door notoire huisjesmelkers stevig op de huid te zitten: meer budget voor opsporing, actief aanschrijven en beheerovername.
- We een leegstandsverordening opstellen, waardoor we leegstand effectiever kunnen aanpakken: actief aanschrijven en met (dreiging van) dwangsom. Leegstand mag nooit lonend zijn.
- We afspraken maken met corporaties, zodat zij niet meer met leegstandsbeheerders in zee gaan, maar gebruik maken van de mogelijkheden voor tijdelijke huur. Bij tijdelijke huur krijgen de huurder namelijk wel huurbescherming.
- We overlast aanpakken door de overlastgever sneller uit huis te zetten.
- Wij het grondprijsbeleid als sturingsinstrument zien voor de ontwikkeling van woningbouw in onze gemeente en geen risico's willen lopen door onze grondprijzen.
- Het idee van zelf kunnen bouwen (zelfrealisatie) mogelijk wordt gemaakt.
- Wij kiezen voor versneld bouwen van kleinere (tijdelijke) woningen in gemengde wijken en dorpen om de wachtlijsten voor de sociale huur op te lossen en mensen versneld te kunnen huisvesten. Deze woningen zijn toegankelijk voor iedereen die in aanmerking komt voor sociale huur en zijn niet voorbehouden aan specifieke doelgroepen.
- Wij de rol van huurdersverenigingen versterken en stimuleren die

24. Zie www.klushuishaarlem.nl. Dit is ook een alternatieve manier om bewoners meer te betrekken.

van particuliere huurdersverenigingen. We doen dit door de verenigingen te faciliteren in het opdoen van kennis en scholing, en hen bij te staan bij het inhuren van ondersteuning.

- Wij huurdersverenigingen faciliteren door subsidies voor scholing beschikbaar te stellen, zodat deze verenigingen volwaardige gesprekspartner zijn van corporaties, particuliere eigenaren, gemeenten of andere partners in de wijk.
- Er voor appartementencomplexen een vve-beleid is. Er moet altijd een vve zijn. Deze verenigingen dienen bovendien altijd een meerjarenonderhoudsplan te hebben. Waar nodig ondersteunen we de vve bij het ontwikkelen van dit plan.
- Wij in onze gemeente wij de eigenaren in de particuliere sector kennen en er ook in deze sector toezicht op onderhoud en kwaliteit is. Hiervoor voeren wij een woning-apk in.
- Woningen die worden verhuurd door particuliere beleggers/aanbieders onder de sociale huurgrens, ook in het toewijzingsstelsel moeten worden opgenomen.
- Mobiliteit in je eigen buurt tot de mogelijkheden behoort. Dit betekent automatisch dat er een gedifferentieerd aanbod moet zijn, zowel naar kwaliteit van huur- en koopwoningen als naar geschiktheid voor verschillende levensfasen.
- Wij kiezen voor gemengde wijken. In wijken met een grote voorraad sociale woningbouw kan scheefwonen bijdragen aan de diversiteit in de wijk. Scheefwonen (huurders met een te hoog inkomen voor de sociale woningbouw) kan dan een bijdrage leveren aan een divers samengestelde wijk. Het inzetten op het verminderen van scheefwonen moet niet leiden tot eenzijdig samengestelde wijken.
- Diversiteit in wijken en dorpen nodig is om segregatie te voorkomen.
- Voor de verduurzaming van woningen²⁵ een fonds wordt ingericht zodat er vanuit dit fonds voorfinanciering mogelijk is. De meeropbrengsten van de besparingen kunnen (deels) in dit fonds worden teruggestort, zodat er een soort revolvingfonds ontstaat.

25. Zie ladder.verstedelijking.minienm.nl/#ladder

- Bewoners worden uitgedaagd om energiebesparende maatregelen te bedenken en te treffen. Door middel van speciale programma's wordt gewerkt aan bewustwording van het energiegebruik.
- Het bij lagere energielasten door verduurzaming geen automatisatie is dat de huur omhoog gaat.
- Herbestemming en transformatie van kantoren een oplossing kan bieden om een tekort aan goedkope woningen voor doelgroepen op te lossen. Daarmee wordt de leegstand opgelost en een impuls aan de woningmarkt gegeven.
- Experimentele vormen van woningbouw voor ouderen, woon- en leefgroepen en levensloopbestendig wonen worden bevorderd.
- Wij willen dat er meer woonzorgzones komen.

Specifiek voor de grote gemeenten:

- In onze gemeente willen we, dat alle woongelegenheden voor seizoenarbeiders voldoet aan de eisen van het SNF-keurmerk.²⁶ Dat voorkomt brandgevaar en overlast.
- Overbewoning willen wij onmogelijk maken. Woningssplitsing wordt niet toegestaan in kwetsbare wijken.
- We harde afspraken maken met platforms als Airbnb voor het in toom houden van de vakantieverhuur. Er moet toeristenbelasting worden betaald en we maximeren het aantal dagen voor verhuur op 30/60 per jaar.
- In groeigemeenten de verkoop van sociale huurwoningen aan banden wordt gelegd.
- Er versneld zal worden gebouwd om de wachtlijsten op te lossen.

Specifiek voor de krimpgemeenten:

- Juist in krimpgemeenten en in landelijke gebieden er meer behoefte is aan levensloopbestendig wonen of het combineren van meerdere huishoudens onder één dak.
- In de landelijke gebieden het mogelijk is te bouwen, zodat meerdere generaties in de buurt van het oorspronkelijke bedrijf kunnen blijven wonen.

²⁶. Zie www.normeringflexwonen.nl/default.aspx

- Leegstand moet worden voorkomen. In overleg met corporaties, wijk- en dorpsraden en particuliere eigenaren zal er een plan worden ontwikkeld om de leefbaarheid te behouden. Dit vergt maatwerk. Een gericht aankoop- en sloopbeleid voor verouderde en onverkoopbare woningen of bedrijfsgebouwen kan hier deel van uitmaken. In dat geval wordt er een sloopfonds gecreëerd.

Leefbare buurten

Eigenlijk spreekt het vanzelf: iedereen wil graag wonen in een leefbare buurt, of dit nu in een stad of in een dorp is. Bewoners willen het idee hebben dat de buurt van 'hun' is. In zo'n buurt voel je je thuis, zijn goede voorzieningen aanwezig, is het veilig en heb je een goede omgang met je burens. Kort gezegd omvat leefbaarheid alle aspecten van het leven in wijken: wonen, buiten spelen, (verkeers)veiligheid, sociale veiligheid, samenleven, de voorzieningen en de zorg.

Leefbaarheid is een zaak van overheid, inwoners, ondernemers en instellingen samen. Wij willen iedereen verbinden om samen te komen tot een plan, waarin aandacht is voor al deze facetten en dat is toegesneden op de specifieke situatie in de buurt. Initiatieven van bewoners²⁷ worden met warmte tegemoet getreden door de overheid. De ideeën achter buurtrechten²⁸ maken we mogelijk.

Mensen met een beperking hebben het recht om zo volledig mogelijk te participeren in de samenleving. De PvdA heeft zich altijd hard gemaakt voor de ratificatie van het VN-verdrag voor rechten van mensen met een beperking. In 2016 is dit verdrag van kracht geworden in Nederland. Wij implementeren dit verdrag en halen beperkingen weg zodat onze steden, buurten en dorpen toegankelijk zijn voor iedereen.

²⁷. Sociaal doe-het-zelf-recht. Als je denkt dat je het beter kan, doe het dan. Geef ruimte aan burgers, die zich verenigen en een publieke taak op zich nemen. Als bewoners met elkaar de woningen willen opknappen, dan moet de corporatie of gemeente daarvoor het budget overdragen in plaats van ze alleen inspraak te bieden. Als bewoners zelf hun wijk willen schoonhouden eveneens.

²⁸. Zie www.lokaalbestuur.nl/lokaal_bestuur/artikel/t/greep_op_eigen_buurt/bron/lokaalbestuur/uitgave/98

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- In onze gemeente bewoners hun 'buurtrechten'²⁹ kunnen gebruiken. Dit houdt in dat bewoners de gemeente kunnen uitdagen om publiekstaken over te nemen en deze zelf uit te voeren, dat bewoners betrokken zijn bij de ontwikkelingen en uitvoering van plannen voor de openbare ruimte, en dat bewoners de mogelijkheid hebben om mee te doen bij de verkoop van maatschappelijk vastgoed.³⁰
- Een leefbare wijk ook veilig is, feitelijk en in de beleving. Leefbaar betekent eveneens een sociale wijk. Het wijkteam is de eerste toegang tot zorg en ondersteuning.
- Een leefbare wijk verkeersveilig is: 30 km per uur is het regiem en rond de scholen zijn veilige kindzones.
- Onze gemeente zo snel mogelijk moet voldoen aan het VN-verdrag voor rechten van mensen met een beperking. Dat kan door bijvoorbeeld woningen aan te passen en geschikt te maken voor het zelfstandig kunnen wonen van mensen met een beperking. Mensen met een beperking betrokken zijn bij de planontwikkeling.
- We wijken, openbare gebouwen, scholen, sportvoorzieningen en openbaar vervoer zo inrichten dat deze toegankelijk zijn voor mensen met een beperking.
- We samen met het bedrijfsleven en de middenstand ervoor zorgen dat winkels en kantoren voor mindervaliden toegankelijk zijn.
- De gemeente, bewoners, ondernemers, corporaties en andere organisaties bij het uitvoeren van die plannen samen op trekken.
- We in alle gemeentelijke parkeergarages en op straat een parkeertarief per minuut hanteren. Daarmee betalen mensen nooit meer dan ze daadwerkelijk aan parkeertijd gebruiken.
- De openbare ruimte toegankelijk moet zijn voor iedereen zodat kinderen en volwassenen elkaar als vanzelfsprekend ontmoeten.

29. De PvdA heeft een initiatiefvoorstel buurtrechten ingediend in de Tweede Kamer. Het gaat hier om het vastleggen van een drietal rechten voor bewoners: 1. het recht *to challenge*, als bewoner mag je de overheid uitdagen om een dienst beter, goedkoper te kunnen doen dan de overheid. 2. het recht *to plan*. Als er in je buurt of wijk iets wordt gedaan in de openbare ruimte heb je het recht hierover mee te denken en mee te ontwikkelen. 3. Het recht om bij de verkoop van maatschappelijk vastgoed mee te dingen.

30. Zie bijvoorbeeld: www.bewonersbedrijven.nl/bewonersbedrijf-malburgen/

Wij willen investeren in een veilige en goed onderhouden openbare ruimte.

- Speeltuinen, groen, parken en bankjes nodigen uit om elkaar te ontmoeten. Daarom moeten er daar in alle buurten genoeg van zijn.
- We beheren onze openbare ruimte vanuit de principes schoon, heel, veilig, aantrekkelijkheid, kwaliteit en eenvoud.

Sport

Sport is belangrijk voor iedereen: voor de gezondheid, als middel voor participatie, voor de gezelligheid, om spelregels, die je ook in het gewone leven nodig hebt te leren, te leren samenwerken en ga zo maar door.

Sport wordt veel in verenigingsverband georganiseerd. Vrijwilligers zijn de dragers van deze verenigingen. Er zijn in onze gemeente heel veel sportverenigingen met een groot bereik onder onze inwoners. Juist in wijken en dorpen zijn deze verenigingen van groot belang voor de leefbaarheid, de onderlinge binding en vormen zij de brug in het verbinden van verschillende sociale netwerken door de samenleving heen.

Teamsport draagt bij aan de ontwikkeling van het kunnen omgaan met winnen en verliezen. Topsport is een belangrijke voedingsbodem voor breedtesport. Topsporters kunnen belangrijke rolmodellen zijn voor jongeren. Sport moet toegankelijk zijn voor alle kinderen.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Wij inzetten op voldoende en kwalitatief goede faciliteiten voor het kunnen beoefenen van sport (in teamverband en in verenigingsverband).
- De sportcomplexen goed onderhouden zijn.
- We de deelname van kinderen aan sport van niet-draagkrachtige ouders (minder dan 130% van het wettelijk sociaal minimum) bevorderen middels de sportpas en/of als onderdeel van het kindpakket.³¹

- Met de sportpas of het kindpakket tegemoet wordt gekomen in de kosten voor sportkleding, -attributen en het lidmaatschap van de vereniging.
- Actieve sportbeoefening ook mogelijk moet zijn voor mensen met een beperking.
- In de subsidiëring van sportverenigingen rekening gehouden wordt met inkomens van kinderen en hun ouders, zodat ook binnen de sport de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen.³²
- Wij sportverenigingen, die actief werk maken van diversiteit en integratie, extra ondersteunen.
- Wij ondernemende besturen van sportverenigingen actief ondersteunen in het vinden en begeleiden van vrijwilligers, het scouten van talenten en het samenwerken met andere verenigingen en het Jeugdsportfonds.
- We ons realiseren, dat niet elke vereniging vanzelfsprekend voldoende veerkracht bezit, maar vaak een afspiegeling van de wijk is, waarin de vereniging actief is. De niet-veerkrachtige verenigingen ondersteunen we actief.
- Professionele sportorganisaties, zoals het betaalde voetbal door ons niet wordt gesubsidieerd.
- Wij het gebruik van voorzieningen vergroten door deze te delen en multifunctioneel te maken. Denk bijvoorbeeld aan een gymzaal waar overdag een school gebruik van maakt, terwijl er 's avond ouderen sporten.
- Een deel van de sportbeoefening, zoals joggen, tai chi en fietsen, in de publieke ruimte plaats vindt. Wij stimuleren het gezamenlijk gebruik van voorzieningen en parken. Bij de inrichting van de publieke ruimte houden we hier rekening mee.
- Sport en bewegen begint al op vroege leeftijd. Daarvoor zijn er in elke woonwijk voldoende speelplekken, speeltuinen en beweegtuinten.
- Elk kind moet leren zwemmen. Als dit niet door de ouders wordt geregeld, dan kan dit via de sportpas of het kindpakket, zodat alle

31. Zie www.jeugdsportfonds.nl/

32. Deze bullit kan ook bij armoede worden geplaatst.

kinderen tussen de 6 tot 12 jaar een A en B zwemdiploma halen. Voor kinderen, die ouder zijn en nog niet kunnen zwemmen, wordt een aanvullende regeling gemaakt.

- In samenhang met jeugdzorg en het sociale wijkteam ontwikkelen we een preventie- en aanvalsplan. Die plannen zijn specifiek gericht op de aanpak en het met name onder kinderen voorkomen van obesitas. Meer sport op school, gezonde maaltijden en gezonde snacks, melk en water komen in de plaats van patat en cola.
- In samenhang met de sociale wijkteams wordt een programma ontwikkeld gericht op ouderen en blijven bewegen. Hier kunnen fietsactiviteiten, wandelprogramma's, maar bijvoorbeeld ook valpreventie deel van uitmaken.

Cultuur

Cultuur gaat over wie we zijn en wie we kunnen zijn, waar we vandaan komen en naartoe gaan, en over onze drijfveren en motieven. Cultuur is belangrijk voor de leefbaarheid in buurten en steden. Cultuur kent een grote verscheidenheid. Voor onze gemeente gaat het onder andere om bibliotheken, de muziekscholen, cultuur- en poppodia, de (gemeentelijke) musea, cultuureducatie en alle andere vormen van culturele uitingen. Juist voor de PvdA is het altijd belangrijk geweest dat alle vormen van cultuur toegankelijk en betaalbaar zijn voor iedereen en dat elke cultuuruiting van waarde is.

Elke stad heeft, naast de regionale omroep, zijn eigen lokale omroep, vaak gerund door vrijwilligers. Wij vinden het voortbestaan van deze omroepen van groot belang: voor de nieuwsgaring en voor de binding op buurt-, dorps- en stadsniveau.

De creatieve industrie is een sector die door denkkraft te delen en innovaties voor een breder publiek toegankelijk te maken kan bijdragen aan (sociale) innovatie. Juist bij de aanvang van innovatieprocessen hebben creatieve ondernemers de overheid vaak nodig om een rol te krijgen. De inbreng van deze sector dient net als de inbreng van andere actoren fatsoenlijk beloond te worden.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Wij investeren in de culturele voorzieningen in onze gemeente en deze willen behouden in het kader van leefbaarheid en aantrekkelijkheid van onze gemeente.
- Wij niet verder bezuinigen op culturele voorzieningen in onze gemeente en deze behouden in het kader van leefbaarheid en aantrekkelijkheid van onze gemeente.
- Wij investeren in culturele diversiteit en deze waarderen. Culturele activiteiten in wijken vinden wij belangrijk. De code culturele diversiteit is hierbij een belangrijk hulpmiddel.³³
- In wijken en op die plekken waar deelname aan culturele activiteiten niet vanzelfsprekend is, sporen wij de bewoners actief aan.
- Wij cultuureducatie voor kinderen en jongeren hoog op de agenda plaatsen. Wij maken dit toegankelijk en betaalbaar met inkomensafhankelijke eigen bijdrages of door cultuureducatie onderdeel van de stadspas of het kindpakket te maken.
- Wij de bibliotheek als laagdrempelige ontmoetings- en leerplaats zien. Dat betekent dat er in bibliotheken een bijdrage geleverd wordt aan de bestrijding van analfabetisme en laaggeletterdheid, er allerlei vormen van informatie te vinden zijn, en er permanent open wifi-verbindingen zijn.
- Wij de muziekschool allang niet meer zien als een zelfstandige gebouw. Muziekles wordt ondergebracht in de onderwijsgebouwen en op termijn binnen het onderwijs curriculum. Er worden muziekcoöperaties gevormd als alternatief voor de traditionele muziekschool.
- In door overheid gesubsidieerde culturele instellingen leveren deze instellingen maatschappelijke bijdrages, worden de bestuurders gehonoreerd op maximaal 80% van de WNT-norm en wordt de code goodgovernance toegepast.³⁴
- Wij jonge startende kunstenaars in hun bestaan als zzp'er willen ondersteunen. Dat kan onder andere door hen te helpen bij het

33. Zie codeculturelediversiteit.com

34. zie www.governancecodecultuur.nl/

zoeken naar publiek of private financiering en door regelgeving te vereenvoudigen.

- Wij de diensten van bedrijven en zzp'ers in de creatieve sector naar waarde belonen en geen gunsten vragen, die je ook niet 'aan de bakker' zou vragen.³⁵
- Wij amateurkunst waarderen en stimuleren.
- We samenwerking tussen culturele voorzieningen en het onderwijs belangrijk vinden. Kennis over ons culturele erfgoed - waar komen we vandaan - helpt jongeren bij het vinden van hun identiteit.
- Culturele instellingen bij voorkeur zelf actief op zoek gaan naar bronnen van financiering. Wij stimuleren cultureel ondernemerschap.
- Cultureel erfgoed moet worden behouden voor volgende generaties.

Inclusie

Wij staan voor een open en diverse samenleving, waarin iedereen zich naar wens kan ontplooiën. Een verbonden en inclusieve samenleving waar plek is voor iedereen ongeacht achtergrond, sekse of seksuele geaardheid. Iedereen doet mee en draagt bij naar eigen mogelijkheden.

Bij een inclusieve samenleving hoort ook het leren omgaan met verschillen tussen mensen. De PvdA wijst elke vorm van discriminatie af. Voor ons is ieder mens even waardevol. Ongeacht de achtergrond of seksuele geaardheid moet iedereen dezelfde kansen hebben, of het nu gaat om onderwijs, werk, wonen of vrije tijdsbesteding. Wij vinden dat je open met elkaar het gesprek moet voeren over kwesties die bij bepaalde groepen gevoelig liggen. In de gezamenlijke oplossing houd je altijd rekening met elkaar. Contact en binding tussen verschillende groepen in de bevolking is belangrijk. Daarom willen wij brede scholen, gemengde wijken en dorpen.

35. Zie [zwolle.pvda.nl/2016/10/14/voor-de-bakker-eerlijke-beloning-voor-creatieve-ondernemers/](http:// zwolle.pvda.nl/2016/10/14/voor-de-bakker-eerlijke-beloning-voor-creatieve-ondernemers/)

De PvdA staat voor rechten en participatie van LHBT'ers. Seksuele diversiteit zien we als een verrijking en moet zichtbaar kunnen zijn op straat, scholen, werk, zorginstellingen en waar dan ook in onze maatschappij.

Vrijheid van godsdienst staat in onze samenleving onder druk. We zien dat kerken, moskeeën, synagogen en overige gebedshuizen³⁶ vaker onderwerp zijn van vernieling en brandstichting en dat wel of niet behoren tot een bepaalde geloofsgroep vaker aanleiding is voor belediging. Wij willen dat iedereen in een veilige omgeving en in vrijheid zijn of haar geloof moet kunnen belijden.

We werken samen aan het vergroten van de veerkracht van onze inwoners en wijken. Dit doen we preventief en pas als het nodig is repressief.

Tegen discriminatie moet worden opgetreden, slachtoffers krijgen hulp en bovenal zetten we in op preventie. Tot welke groep je behoort en waar je wieg heeft gestaan, bepaalt voor een groot deel je culturele identiteit. Je culturele identiteit kan bepalend zijn voor je kansen op de arbeidsmarkt of hoe je bejegend wordt. Voor de PvdA is dat onacceptabel. Preventie geven we vorm in samenspraak met onder andere de belangenorganisaties.

Bij de opvang van vluchtelingen in Nederland is er een groot beroep gedaan op de lokale samenleving. Tal van initiatieven hebben de vluchtelingen welkom geheten. De komst van vluchtelingen stelt eisen aan de wijze, waarop we onze inwoners betrekken en informeren.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode, dat:

- Wij een cultuuromslag bij de politie willen om etnisch profileren tegen te gaan.

36. Deze passage maak je scherper door al naar gelang de lokale situatie hier een specifieke vorm te benoemen.

- We gaan experimenteren met de zgn. STOP-formulieren³⁷ om te kijken of er in onze gemeente sprake is van etnisch profileren.
- Als er sprake is van duidelijke achterstelling of het achterblijven van maatschappelijke deelname van bepaalde groepen, dit zal worden bestreden bijvoorbeeld met het betrekken van rolmodellen of voorlichtingsprogramma's.
- Binnen onze gemeentelijke organisaties en de organisaties waarmee wij samenwerken, eisen worden gesteld aan de diversiteit in hun personeelsbeleid.
- Onze gemeente anoniem solliciteren invoert.
- Discriminatie en/of belediging waar ook in onze gemeente³⁸ en in welke vorm dan ook volstrekt niet toelaatbaar is. Wij zetten daarom in op lokale voorlichtingsprogramma's die op scholen en op sport- en culturele verenigingen verstrekt worden.
- Het onacceptabel is, dat in onze gemeente mensen op basis van hun uiterlijk worden geweigerd bij uitgaansgelegenheden en verenigingen.
- Er lokale meldpunten of andere vormen van antidiscriminatievoorzieningen zijn waar elke vorm van discriminatie, eventueel anoniem, kan worden gemeld. Daarmee creëren we aandacht en tevens instrumenten voor onze handhavers om op te kunnen treden. Eventueel kan dit leiden tot het verlies van de exploitatievergunning.
- Wij gediscrimineerde burgers ondersteunen, stimuleren het doen van aangifte en treden actief op tegen alle vormen van discriminatie.
- Aantasting van de vrijheid van godsdienst, vrijheid van meningsuiting of levensovertuiging moet worden bestreden. Daarom pleiten wij bij mogelijke dreiging van gevaar of molestatie voor verscherpte veiligheidsmaatregelen bij gebedshuizen en andere (verenigings)gebouwen, die gebruikt worden in het kader van deze vrijheden.
- In het onderwijs de leerkrachten belangrijke rolmodellen & rol-

37. Hierop legt de politie vast waarom iemand is aangehouden en wat zijn etnische achtergrond is.

38. Zie www.vngmagazine.nl/nieuws/20102/kabinet-vraagt-intensievere-aanpak-discriminatie.

voorbeelden zijn. (Seksuele) diversiteit van leerkrachten en ondersteunend personeel is daarom noodzakelijk.

- LHBT'ers kunnen zich eenzaam voelen. In de (jeugd)zorg en het onderwijs willen we dat er voldoende kennis is over en aandacht voor LHBT-gerelateerde vragen. In het bijzonder is daarnaast aandacht voor (zorg)vragen van biculturele LHBT'ers en voor acceptatie in biculturele en orthodox-religieuze kringen noodzakelijk.
- Onze gemeente investeert in het overdragen van kennis over deze jongeren.
- De gemeentelijke organisatie zich aan sluit bij WorkplacePride.³⁹
- Wij voorstander zijn van asielzoekerscentra die passen bij de omvang van ons dorp / onze stad.
- Wij willen dat statushouders worden gehuisvest in de regio waar ze als eerste zijn opgevangen. Netwerken van vluchtelingen blijven zo beter overeind.
- Wij organiseren taalonderwijs en begeleiden (vrijwilligers)werk voor vluchtelingen.
- Wij willen dat statushouders zo snel mogelijk kunnen doorstromen naar definitieve woningen. Dat moet gebeuren zonder hen voorrang te geven op andere woningzoekenden met een urgentie. Wanneer deze woningen er niet zijn, bouwen we tijdelijke en kleinschalige woonvoorzieningen voor zowel de mensen op de wachtlijst als de statushouders.

Zeggenschap en betrokkenheid in de publieke sector

De PvdA vindt het belangrijk dat bewoners weer zeggenschap over publieke voorzieningen als de zorg, onderwijs, wonen, OV, sport, welzijn en de straat hebben. Publieke voorzieningen dienen namelijk de belangen van bewoners. Het instituutbelang hoort daaraan ondergeschikt te zijn. Zeggenschap draagt verder bij aan betrokkenheid van bewoners bij de publieke zaak en bij elkaar.

Publieke voorzieningen zijn de afgelopen decennia op afstand van bewoners komen te staan door privatiseringen en schaalvergroting.

39. Zie workplacepride.org

De woningbouwcorporaties zijn geen verenigingen meer en huurdersverenigingen of bewonerscommissies worden vaak niet als volwaardige gesprekspartner gezien. Onderwijsinstellingen zijn zo groot dat je er als ouder weinig grip op hebt of weinig binding meevoelt.

Wij vinden dat burgers weer zeggenschap horen te hebben over onze publieke voorzieningen. Burgers zijn geen klanten, maar eigenaar. Het openstellen van instellingen in de publieke sector voor zeggenschap van cliënten en medewerkers heeft prioriteit, waar mogelijk worden deze instellingen getransformeerd tot (kleinschalige) coöperatieve organisaties. Organisaties, die hieraan al voldoen, genieten onze voorkeur bij samenwerking en bij aanbestedingen.

In de publieke sector moet ruimte zijn voor burgerinitiatief in de vorm van zelforganisatie. De uitdaging wordt het om te voorkomen, dat zelforganisatie en lokale zeggenschap leiden tot nieuwe vormen van institutionalisering. We willen toe naar een samenleving, waarin niet de instituties leidend zijn maar de leefwereld van mensen, hun noden en wensen. Publieke diensten moeten maatwerk mogelijk maken en publieke taken vragen om democratische controle. Dit leidt tot veranderingen. Veranderingen brengen onzekerheden met zich mee. Deze onzekerheden, eventuele fricties en zorgen nemen we serieus. We leren van elkaar door ervaringen te delen.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- We zorgen voor sterke cliëntenraden bij zorg- en andere hulpverleningsorganisaties en gebruikersoverleggen bij sportparken, buurthuizen en andere buurtvoorzieningen.
- Medezeggenschap⁴⁰ beperkt zich niet tot de verplichte overlegvergaderingen, maar vertaalt zich in mede-eigenaarschap of medeopdrachtgeverschap.
- We minimumeisen stellen aan cliëntenraden en medezeggenschap van werknemers bij zorg, welzijn en maatschappelijke

40. Er zijn vele varianten van een medezeggenschapsladder. Vaak worden onderscheiden: 1. informeren, 2. raadplegen, 3. adviseren, 4. coproduceren, 5. meebeslissen

dienstverleningspartijen, die subsidie krijgen van de gemeente of waar de gemeente een inkooprelatie mee heeft. Deze eisen zijn onderdeel van het aanbestedings- en inkoopbeleid van onze gemeente.

- We cliëntenraden en huurdersorganisaties subsidiëren mits ze transparant werken en zich jaarlijks verantwoorden naar hun eigen achterban.
- Kleine organisaties waar cliënten als het ware van nature betrokken zijn bij het organisatiebeleid geven wij kansen om volwaardig deel te nemen aan aanbestedings- en inkooptrajecten.
- We betrokkenheid van ouderen bij scholen ondersteunen.
- We bewoners ruimte geven om eigen initiatieven in hun buurt te ontplooien (zie ook het kopje leefbaarheid en buurtrechten). Burgerinitiatieven mogen niet verworden tot een nieuw speeltje voor hoogopgeleiden, maar moeten toegankelijk zijn voor alle bewoners.⁴¹
- Waar burgerinitiatieven niet vanzelf van de grond komen, helpen we met (tijdelijke) ondersteuning. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van opbouwwerk.
- We ervaringsdeskundigen betrekken bij het maken van gemeentelijke plannen voor bijzondere doelgroepen.
- We waar mogelijk de bewoner zelf de regie geven over zijn/haar hulpverleningsplan.
- We mogelijkheden creëren om met elkaar (bewoners, instellingen, professionals) ervaringen te delen en van elkaar te leren in zgn. *living labs*.⁴²

---

41. We wijzen hier op het gevaar van de participatieparadox. Dit houdt in dat velen zeer weinig participeren en weinigen zeer veel, en die weinigen zijn dan vaak hoger opgeleiden.

42. In *livings labs* ontmoeten overheid, bewoners en de creatieve sector elkaar om samen nieuwe concepten te ontwikkelen, van elkaar te leren en te delen. Dit is een voortdurend proces.

2. AAN HET WERK

Werk staat bij de PvdA voorop. Iedereen verdient een eerlijke kans op goed werk en een rechtvaardig inkomen. Werk is de sleutel tot bestaanszekerheid, waardering, respect en tot deelname aan de samenleving. Met werk zijn mensen in staat een zelfstandig bestaan op te bouwen en hun talenten te ontwikkelen. Werk biedt perspectief. Voor de PvdA is werk betaald. Het minimumloon is echt het minimum. Lukt het hebben van een baan niet, dan zorgen we dat mensen op andere manieren volwaardig mee kunnen doen. Dat gebeurt op een manier die het beste bij hen past en de mogelijkheid openhoudt tot verdere ontwikkeling en ontplooiing.

Mensen, die kunnen werken, maar door omstandigheden zijn aangewezen op de bijstand worden respectvol behandeld.⁴³ Wij vinden dat geen enkel mens kansloos hoort te zijn op de arbeidsmarkt en schrijven daarom niemand af. We realiseren ons wel dat het voor sommige mensen heel moeilijk is om op eigen kracht uit de bijstand te komen. Werken met behoud van uitkering is altijd tijdelijk en met oog op het verhogen van de perspectieven op het krijgen van betaald werk. Dat kan bijvoorbeeld door vaardigheden op te doen, die noodzakelijk zijn in de veranderende arbeidsmarkt. Alle ondersteuning vanuit de gemeente om mensen weer aan het werk te krijgen, is maatwerk.

Flexibilisering zorgt er voor dat mensen vaker werken op basis van tijdelijke contracten en er steeds meer (gedwongen) zzp'ers zijn. Goed werk en een fatsoenlijk loon zijn en blijven onze uitgangspunten.

43. Zie www.fsufriesland.nl/fileadmin/user_upload/documentenbank/reintegratie/Werken-in-de-bijstand.pdf

Lokaal betekent dit, dat we ook voor deze groepen moeten zorgen voor voldoende zekerheid en kwaliteit van het werk. *Payroll* of andere vormen van schijnconstructies passen wij niet toe in onze gemeente. De overheid geeft immers het goede voorbeeld. Onze gemeente maakt hierover ook afspraken met gesubsidieerde en aanbestedende organisaties, en met bedrijven, die zich in de gemeente willen vestigen. Dit geldt ook voor zaken als het toepassen van cao's en toepassing van de Wet Arbeid Vreemdelingen. Met bestaande bedrijven worden in regionaal verband afspraken gemaakt.

Doorgaande automatisering en robotisering zullen de arbeidsmarkt ook verder beïnvloeden. Met name in de productiebedrijven en maakindustrie gaan hierdoor traditionele banen verdwijnen. Bovendien kan dit gevolgen hebben voor banen en beroepsgroepen, zoals die van caissières, en lagere administratieve, financiële of juridische functies.

Tegelijkertijd ontstaat er ook ruimte voor werk dat nu nog niet bestaat of wordt gedaan. We stimuleren deze innovatie, maar waken voor het effect van tweedeling. Dat betekent bijvoorbeeld dat onze gemeente innovatie bij bedrijven ondersteunt, maar tegelijkertijd in de gaten houdt waar er grote veranderingen ten aanzien van het personeelsbestand plaatsvinden. We blijven mensen scholen, begeleiden naar werk en creëren in samenwerking met het bedrijfsleven nieuwe functies. *Jobcarving* is één van de methoden waarmee we dat voor elkaar krijgen.⁴⁴ Zo helpen we bedrijven en overheidsinstellingen om invulling te geven aan de participatiewet.

Voor onze gemeente houden we beschut werk in stand voor mensen die niet in aanmerking kunnen komen voor een plek op de reguliere arbeidsmarkt.

---

44. *Jobcarving* is het splitsen van werk. Je splitst bestaande functies op in gespecialiseerd en ongeschoold werk. Ongeschoolde taken kunnen samengevoegd worden tot een volwaardige baan voor iemand met een beperking. En de gespecialiseerde medewerkers kunnen zich volledig richten op hun hoofdwerkzaamheden.

Iedereen heeft recht op werk en een inkomen dat daarbij hoort. Het minimuminkomen zou voldoende moeten zijn om van te kunnen leven. In de praktijk is dit zonder gebruik te maken van toeslagen echter niet mogelijk.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Wij investeren in een economisch klimaat in de regio, waar iedereen van profiteert en er dus op alle niveaus werk is. Dit vraagt om een goede koppeling tussen economisch en sociaal beleid.
- De kenniseconomie de motor is voor werk op vele niveaus. Daarom is het niet zinvol om te investeren in óf de kenniseconomie, óf de maakindustrie óf de dienstverlening. Investeren is alleen zinvol als dit in samenhang gebeurt.⁴⁵
- Wij afspraken maken met kennis- en opleidingsinstellingen om te voorkomen, dat we onze jongeren opleiden voor werk dat er straks niet meer is. Dit betekent bijvoorbeeld minder administratieve en economische opleidingen, en meer opleidingen in de techniek en ict.
- Wij met onze regionale partners (vakbeweging, werkgevers, mkb, onderwijs en overheid) bekijken hoe we jongeren en werkzoekenden het beste kunnen toerusten voor de arbeidsmarkt in onze regio.
- Wij onderwijs en werkgevers/ondernemers met elkaar in contact brengen om de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt te verbeteren.
- In het verband van de arbeidsmarktregio de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt worden gevolgd. Op die manier kunnen we mensen in beroepen waar de werkgelegenheid krimpt, verleiden om zich tijdig om te scholen naar beroepen waar de werkgelegenheid in de regio naar verwachting zal stijgen.
- Wij zorgen voor voldoende stageplekken voor jongeren op alle niveaus. Beroepsbegeleidende leerweg (bbl) is hierbij een extra aandachtspunt. Door een gebrek aan leerplekken bestaat het risico, dat jongeren die meer gebaat zijn bij vier dagen werken en een

---

45. Zie bijvoorbeeld de Drentse aanpak: drenthe.pvda.nl/standpunten/vierkant-voor-werk/

dag leren toch kiezen voor de beroepsopleidende leerweg (bol) en daar eerder uitvallen. Dit willen we voorkomen.

- Wij vinden dat leerlingen moeten leren van hun stage. Stagiairs zijn geen goedkope arbeidskrachten.
- Wij vinden, dat onderwijs, gemeente en lokaal bedrijfsleven meer en gestructureerd moeten samenwerken om de kansen van mbo'ers op de regionale arbeidsmarkt te vergroten. Hiervoor stellen we samen een lokale/regionale mbo-agenda op. In deze agenda maken we ook concrete afspraken over het aantal stageplaatsen. Als gemeente hanteren we hiervoor de norm van 1 stageplek op 10 arbeidsplaatsen.
- Wij onze inkoopmacht als overheid gebruiken om banen voor mensen in een uitkering en leerbanen voor jongeren te stimuleren. Dat kan door *social return on investment* als voorwaarde op te nemen voor de aanbestedende partij. Dus niet op een specifiek project. Op die manier ondervangen we het risico, dat werk niet duurzaam is. De gemeente geeft hierbij zelf ook het goede voorbeeld.
- Wij het re-integratiebudget vooral inzetten voor de meest kwetsbare groepen, zoals bijvoorbeeld mensen met beperkingen of statushouders. Als we hen niet intensief ondersteunen is het risico groot, dat ze nooit meer aan het werk komen en dat is een verspillen van talent.
- Beschut werk moet blijven bestaan voor mensen die anders geen kans hebben op een betaalde baan waarmee ze een eigen bestaan kunnen opbouwen.
- We de komende periode [aantal] beschutte werkplekken creëren in de gemeentelijke organisatie. Van bedrijven, waar we zaken mee doen als gemeente, verlangen we dezelfde inspanning. We blijven waakzaam voor eventuele verdringing van werkgelegenheid.⁴⁶
- We jaarlijks € [...] reserveren voor garantiebanen bij reguliere bedrijven. Via de Wmo stimuleren we training en bijscholing voor deze groep kwetsbare mensen. Waar nodig organiseren we ver-

voer naar bedrijven verderop, zodat de afstand geen belemmering vormt voor mensen om te gaan werken in een garantiebaan.

- Het werkgeversservicepunt (gemeente) de mogelijkheden van *jobcarving* actief onder de aandacht brengt van werkgevers in de regio. Hiermee worden nieuwe banen gecreëerd, die goed uitgevoerd kunnen worden door mensen met een arbeidsbeperking.
- We het re-integratiebeleid inzetten op reguliere (niet-gesubsidieerde) en fatsoenlijk betaalde banen. Als dat niet of nog niet mogelijk is, geven we loonkostensubsidie of bieden we een baan aan bij het sociaal werkbedrijf. Voor hen waarvoor ook dat niet of nog niet in het bereik ligt, is er de arbeidsmatige of recreatieve dagbesteding. Niemand wordt aan zijn lot overgelaten en iedereen krijgt een kans om zijn of haar talenten te ontwikkelen.
- De loonkostensubsidie voor het in dienst nemen van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt ook wordt verstrekt aan het midden- en kleinbedrijf.
- Ons re-integratiebeleid erop gericht is om mensen zo snel mogelijk naar werk te begeleiden. Als een opleiding of herscholing het beste perspectief geeft op werk en er geen andere mogelijkheden tot financiering zijn, kan de gemeente door een lening of een gift hierin voorzien.
- De menselijke maat leidend is in ons bijstandsbeleid, bijvoorbeeld door het toepassen van de hardheidsclausule (zie ook noot 12). Dat betekent dat wij in bijzondere gevallen de kostendelersnorm en de vermogensgrens voor bijstand niet toepassen.
- Wij zorgen voor goede voorzieningen voor opvang van kinderen, zodat ouders geen belemmering voelen om te gaan werken.
- We voor mensen met een onregelmatig inkomen (zzp'ers) de drempel verlagen om vanuit de bijstand bij te verdienen. Dit doen we door de administratieve last van een wisselende bijstandsuitkering te verlagen en meer uit te gaan van vertrouwen.
- Wij sociaal ondernemerschap stimuleren. Dit kan bijvoorbeeld via het aanbestedingsbeleid. Maar ook via allerlei andere faciliteiten die de overheid biedt, zoals het organiseren van netwerken of het regelen van opstartfinanciering.
- We bij aanbesteden, bijvoorbeeld in de zorg, eisen stellen aan het

46. Zie www.lokaalbestuur.nl/actueel/actueel_item/t/stand_van_zaken_uitvoering_participatiewet

soort contracten. Dus geen o-urencontracten en *payrolling* meer. Dit betekent dat we niet gaan voor de goedkoopste aanbieder, maar voor degene die goed met zijn werknemers omgaat én kwaliteit levert.

- We ervanuit gaan dat de bestaande cao's worden nageleefd, medezeggenschap van werknemers geborgd is, de beloning van de bestuurders past binnen de Wet normering topinkomens (WNT) en de flexibele schil niet groter is dan 30%. Dit geldt voor alle werknemers, ongeacht hun land van herkomst.
- Wij ervoor zorgen dat organisaties, die werken met gemeenschapsgeld een fatsoenlijke salariering en beloning hanteren (cao). Bovenin de organisatie worden geen exorbitante salarissen betaald of beloningen uitgekeerd. De Wet normering topinkomens wordt nageleefd. Lokaal letten we er bij aanbestedingen en bij verbonden partners op, dat inkomens van bestuurders conform regelgeving zijn. Dat kan ook met terugwerkende kracht.
- Jongeren vanaf 18 jaar het minimumloon ontvangen. Ook bij aanbestedingen wordt gelet op de hantering hiervan.
- Verdringing van betaalde banen door vrijwilligerswerk is niet toelaatbaar. Bij bezuinigingen of reorganisaties kijken wij naar de gevolgen voor de werknemers. Oneerlijk werk wordt aangekaart en aangepakt.
- Wij voorstander zijn van het experimenteren met vormen van een basisinkomen of sociale bijstand, ook als alternatief voor het werken met een verplichte tegenprestatie.
- Wij ook medeverantwoordelijk zijn voor de arbeidsomstandigheden van arbeidsmigranten en nieuwe Nederlanders (denk aan statushouders). Misstanden brengen we aan het licht, zodat arbeidsmigratie door slechte omstandigheden niet leidt tot inhumane situaties en verdere verdringing.
- We vinden dat werkzoekenden en statushouders zelf hun eigen plan moeten kunnen trekken in hun zoektocht naar betaald werk. Dit plan ondersteunen we waar mogelijk. Het verwerven van de Nederlandse taal door statushouders is daar onlosmakelijk aan verbonden. De gemeente geeft als werkgever zelf het goede voorbeeld.

- Wij zorgen voor kwetsbare jongeren uit het praktijkonderwijs en VSO. Voorheen stroomden zij rechtstreeks door naar de Wajong of de Wsw. Nu dreigen ze buiten beeld te raken en krijgen we ze moeilijker op school vanwege stapeling van wet- en regelgeving. Wij vinden dat de gemeente zich in moet zetten om samen met de scholen alternatieve leerroutes te creëren. Op die manier kunnen we ook deze jongeren zo goed mogelijk klaarstomen voor de arbeidsmarkt.
- We in de regionale arbeidsmarktkamer en regionaal verband samen werken met het UWV en branches om mensen actiever van werk naar werk te leiden. De O&O-fondsen (geld voor opleidingen), die nu sectoraal geregeld zijn, willen we in de toekomst ook in kunnen zetten voor de regionale aanpak.
- Wij vinden dat het UWV weer echt een partner moet zijn voor mensen bij het vinden van werk. Dat houdt in dat het UWV persoonlijk contact met de werkzoekende onderhoudt en fysiek weer in onze gemeente benaderbaar is.
- Iedereen een gelijke en eerlijke kans verdient om aan een stageplaats of werk te komen. Dat mensen langs de zijlijn staan puur en alleen vanwege hun afkomst, geloof, leeftijd, geslacht of geaardheid is onaanvaardbaar. Wij gaan de strijd aan met werkgevers die (on)bewust discrimineren op zaken als leeftijd, geslacht en afkomst. Anoniem solliciteren⁴⁷ is daar een goed hulpmiddel voor.⁴⁸

Detailhandel

- De gemeente samen met de vastgoedeigenaren investeert in de kwaliteit van het centrumgebied om ervoor te zorgen, dat dit een aantrekkelijk winkelgebied wordt/blijft en de werkgelegenheid daar behouden blijft.
- De gemeente de mogelijkheden voor de winkeliers en de vastgoedeigenaren verruimt om te zorgen voor een aantrekkelijk win-

47. Zie www.nrc.nl/nieuws/2016/07/14/het-stadhuis-is-te-wit-3205045-a1511612

48. Zie www.databank-antidiscriminatie.nl/nl/praktijkvoorbeeld/anoniem-solliciteren-nijmegen. Voor een voorbeeldmotie zie www.lokaalbestuur.nl/mijn_clb/moties_en_schriftelijke_vragen/moties_en_schriftelijke_vragen_item/t/anoniem_solliciteren

kelgebied in het centrum van de stad zodat de werkgelegenheid behouden blijft. Diversiteit in het winkelaanbod is hiervoor belangrijk.

- We het mkb steunen door:
  - de openingstijden te verruimen / hard te handhaven.
  - een stagefonds voor vmbo-stagiaires in te stellen, waarmee een deel van de stagevergoeding wordt gefinancierd. Dat is immers goed voor de bedrijven en goed voor de (v)mbo'ers.
  - Bedrijfsinvesteringszones te organiseren voor meer samenwerking tussen de bedrijven in een bepaalde straat of wijk.
- We stimuleren dat het mkb samen optrekt om landelijke en Europese subsidies binnen te halen voor onderzoek en innovatie.

Ruimte

- We in een compact en sfeervol centrum investeren. Het winkelgebied dikken we in en in de aanloopstraten experimenteren we met vrije bestemming (*free zones*)⁴⁹ voor meer levendigheid. We schrappen zoveel mogelijk plancapaciteit voor detailhandel en kantoren. Dat voorkomt verdere leegstand.
- Om winkelcentra levendiger te maken kan herbestemming een oplossing bieden. Bijvoorbeeld door winkels in de periferie her te bestemmen als woningen, of door andere functies zoals recreatie, toerisme of horeca toe te laten.
- We het toerisme stimuleren. De balans tussen wonen, werken en toerisme moet goed blijven. Overlast op het water bestrijden we door meer handhaving op geluid en snelheidsovertredingen.

---

49. Binnen de *Freezones* worden regels versoepeld waardoor er meer ruimte ontstaat voor creativiteit, innovatie en nieuwe initiatieven.

3. KINDEREN

Kinderen de kansen bieden om hun talenten ongeacht hun afkomst en achtergrond te ontplooiën, is wat wij willen en wat wij doen. Daarom zetten we in op goede opvang, uitstekend onderwijs, leuke sportvoorzieningen, goede kindzorg en op een leven dat niet beheerst wordt door (materiële) zorgen. Wij maken ons zorgen om kinderen die opgroeien in armoede. Afkomst en achtergrond lijken steeds meer de kansen in het leven te bepalen. De cijfers liegen er niet om. Eén op negen kinderen groeit op in armoede. Dat zijn maar liefst 421.000 kinderen. Uiteraard is ieder kind dat opgroeit in armoede er één teveel. Daarnaast zitten veel te veel kinderen thuis omdat er voor hen geen plek in het reguliere onderwijs is.

Onderwijs is de sleutel tot persoonlijke ontwikkeling, voorspoed en welzijn. Het ene kind ontwikkelt zich sneller dan het andere. Voor een gedeelte komt dat doordat talenten uiteenlopen. Een te groot gedeelte wordt echter bepaald door verschillen in sociaal-economische achtergrond.

Gelukkig gaat het met de meeste kinderen goed. Zij groeien op in solide gezinnen, gaan naar school en vullen hun vrije tijd met vriendjes, sport en cultuur. Daarnaast zijn er kinderen die een beetje hulp en zorg nodig hebben. Vaak is dit tijdelijk, omdat het thuis of op school even wat minder gaat. En tot slot is er een kleine groep kinderen die echt jeugdzorg nodig hebben en soms te maken krijgen met de jeugdreclassering. Ondanks dat we met sterke preventie veel ernstige jeugdproblematiek kunnen voorkomen, zullen er altijd jongeren zijn, die intensieve vormen van jeugdhulp nodig hebben.

Wij willen werken aan het verbeteren van de aansluiting tussen preventie en de jeugdhulp. Wij vinden dat binnen de jeugdzorg het kind, het gezin en de persoonlijke omgeving het uitgangspunt van de ondersteuning moet zijn. De ouders hebben daar idealiter de regie in, zeker wanneer er meerdere vormen van hulp en ondersteuning bij een kind en/of gezin noodzakelijk zijn.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

Onderwijs

- Kleine dorpsscholen bestaansrecht hebben, omdat zij invulling geven aan de sociale verbondenheid in kleinere leefgemeenschappen.
- De 'laatste school' in onze gemeente een openbare school is.
- 'Samen op gezond gewicht'. We betrekken scholen, kinderopvangorganisaties, huisartsen en jeugdgezondheidszorg bij de aanpak van overgewicht en het stimuleren van een gezonde levensstijl. Denk daarbij onder andere aan de gezonde school- en sportkantine.
- Veiligheid in en rondom de scholen, in wijken en bij verenigingen voor kinderen belangrijk is. Dat gaat zowel om fysieke veiligheid in het verkeer als om persoonlijke en sociaal maatschappelijke veiligheid. Dit vraagt om goede afstemming tussen professionals, vrijwilligers, ouders, wijkagenten en boa's.
- We verkeerseducatie en meedoen aan het verkeersexamen stimuleren.⁵⁰
- We sporten en het meedoen, lid worden van sportverenigingen stimuleren.
- We cultuureducatie in het onderwijs stimuleren.
- In de scholen en kantines van bijvoorbeeld sportverenigingen alleen gezonde voeding aanwezig is en een zero-tolerance geldt voor het gebruik van prestatieverhogende middelen, roken, drugs en alcohol.
- Kinderen in de eigen buurt naar school moeten kunnen gaan. Bovendien bestrijden we segregatie in het onderwijs bijvoorbeeld

50. Zie ook www.vvn.nl/verkeersexamen

via een vast aanmeldmoment en postcodebeleid. Wij zijn voorstander van gemengde wijken én gemengde scholen.

- Bij de (dreiging van het ontstaan van) zwarte en witte scholen de schoolkeuze tijdelijk kan worden gereguleerd bijvoorbeeld via postcodegebieden of met vaste aanmeldtijden.⁵¹
- Wij voorstander zijn van een brede brugklas van minimaal drie jaar. Zo is de selectie voor kinderen niet standaard op 12 jarige leeftijd, en kan die keuze eerder in het basisonderwijs of later op de middelbare school worden gemaakt, al naar gelang wat past bij het kind. Op lokaal niveau kan de gemeente in samenwerking met de schoolbesturen hier het voortouw in nemen.
- Alle scholen veilig, goed onderhouden en volledig toegankelijk zijn. Ook voor leerlingen met een fysieke beperking.
- Wij kiezen voor het investeren in bereikbare en toegankelijke voorzieningen, zoals het peuterspeelzaalwerk, de scholen en ook de bibliotheek. Op die manier verbeteren we de lees- en taalvaardigheid, zorgen we dat kinderen elkaar beter kunnen ontmoeten en zetten we in op voor- en vroegtijdige educatie.

Jeugdzorg

- We op alle leeftijden tijdig achterstanden signaleren en bestrijden. Het Centrum voor Jeugd en Gezin is voor kinderen, jeugdigen en hun ouders de basis én verbindende schakel tussen alle voorzieningen, zoals kinderopvangorganisaties, scholen, jeugdgezondheidszorg en huisartsen en kinderartsen.
- Goede samenwerking tussen gemeente, verloskundigen, consultatiebureaus, scholen is cruciaal om aan vroegsignalering te kunnen doen. Zo kan de juiste zorg worden geboden.
- Wij ervoor zorgen dat er voldoende expertise in de wijkteams is op het gebied van kindermishandeling, jeugd-GGZ en kinderen met een verstandelijke beperking.
- Onze wijkteams de gezamenlijke ambitie hebben om het belang van het opgroeiende kind centraal te stellen boven het eigen instellings- of deelbelang.

51. Zie zwolle.pvda.nl/2016/06/20/aandacht-voor-tweedeling-samenleving/

- We de preventieve jeugdzorg versterken en de onderlinge samenwerking verbeteren. Jaarlijks stellen we gezamenlijk een jaarplan 'Samen voor het kind' op.
- We ouders en waar mogelijk de kinderen zelf betrekken bij alle onderdelen van het beleid. Daarvoor richten we, vergelijkbaar met de Wmo-raad, een 'Samen voor de Jeugd-raad' op.
- Mee kunnen en mogen doen de norm is! We ondersteunen kinderen en gezinnen, die op eigen financiële kracht onvoldoende middelen hebben om mee te doen met school, sport en cultuur. Ook hierin werken we samen met alle betrokken partijen.
- We zorgen voor voldoende groen (aangelegd en natuurlijk) en speel- en beweegruimte in de buurt voor kinderen. Hierbij hanteer we de Jantje Betonnorm.
- We voor een positief jeugdbeleid kiezen. Hierin gaan we uit van versterking van de eigen mogelijkheden van ouders en kinderen, een gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid, ophouden met onnodige etikettering en waar mogelijk ontzorgen en normaliseren.
- Om mogelijke problemen eerder te signaleren wordt ingezet op integraal jeugdbeleid van -9 maanden tot 23 jaar. Dit is dus inclusief de prenatale zorg.
- Wij ouders het recht geven op een familiegroepsplan, zodat zij zelf samen met hun netwerk de regie houden over de hulpverlening voor hun kind.
- Het uitgangspunt is één gezin, één regisseur en één ondersteuningsplan, dat vooral ook het plan van ouders en kinderen is. Alleen als de veiligheid en een gezond perspectief voor het kind of de jongere in het geding komt, wijken we daarvan af. Het gezin en de jongere zijn eigenaar van het zorgplan en worden ondersteund waar nodig.
- De gemeente verantwoordelijk is om de samenwerking tussen aanbieders van jeugdzorg te versterken. In samenwerkingsovereenkomsten worden hierover bindende afspraken vastgelegd.
- Hulp en ondersteuning gericht zijn op het voorkomen van het uit de hand lopen van problemen en situaties.
- Kinderen van ouders, die (psychisch) ziek of verslaafd zijn, kun-

nen rekenen op extra aandacht en bescherming. Hun veiligheid staat altijd voorop.

- Wanneer de veiligheid van kinderen in het geding is, er zorgvuldig maar ook adequaat wordt ingegrepen, en er goede opvangvoorzieningen beschikbaar zijn.
- We kiezen voor het werken met meldcodes voor het herkennen én melden van signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld. Professionals worden getraind op het herkennen van deze signalen en het daarop adequaat melden en acteren. We bevorderen het naleven van de meldcode door zorgverleners. Daarbij is de veiligheid van het kind het belangrijkste.
- We ervoor kiezen om ook migrantenjongeren en hun gezinnen te benaderen via de vrijwillige jeugdzorg. Het in een vroeg stadium signaleren van problemen, een gerichte ouderbenadering en specifieke preventieprogramma's zijn noodzakelijk om oververtegenwoordiging van migrantenjongeren in de jeugdgevangenissen te voorkomen.
- We de weerbaarheid van kinderen en gezinnen versterken door een integrale aanpak. Die is gericht op het voorkomen van alcohol- en drugsgebruik, pestgedrag op scholen en social media, seksueel misbruik en problemen bij een vechtscheiding.

Jongeren

- We programma's ontwikkelen die jongeren beschermen tegen een gedwongen huwelijk.
- Wij een plan van aanpak maken om alcohol- en drugsmisbruik onder jongeren te verminderen. Een drankkeet (zuipkeet) vraagt om een actieve inzet van de gemeente.
- Wangedrag van kinderen en (groepen) jongeren aangepakt wordt. Niet alleen door stevige handhaving, maar ook met zorg en ondersteuning.
- We ervoor kiezen om niet alleen via repressie, maar vooral met preventie probleemgedrag van jongeren aan te pakken.
- In de aanpak van jongeren in probleemsituaties en/of met probleemgedrag altijd hun toekomst centraal staat.
- Wij ervoor kiezen om jongeren, die gebruik maken van jeugdzorg

bij hun 18de verjaardag niet in de steek te laten. Vanaf hun 17de wordt samen met hen gewerkt aan een zorgvuldige overgang naar zelfstandigheid of naar blijvende zorg en ondersteuning. Zo nodig loopt de jeugdzorg door tot hun 23ste verjaardag.

- We de krachten met het bedrijfsleven bundelen in het regionaal arbeidsplatform. Door bijvoorbeeld voldoende stage- en leerwerkplekken voor mbo-leerlingen te stimuleren. Als gemeentelijke organisatie geven we het goede voorbeeld.
- We onzichtbare jongeren, die niet op school zitten en niet werken, een gezicht geven. We laten ze niet los en voorkomen dat deze jongeren buiten beeld raken.
- We in samenwerking met het onderwijs voortijdig schoolverlaten voorkomen.
- We jongeren uit het praktijk of speciaal onderwijs begeleiden naar vervolg onderwijs of naar werken en leren.
- Vroegtijdige schoolverlaters actief tegemoet worden getreden. Jongeren uit het praktijk- of speciaal onderwijs begeleiden we naar vervolg onderwijs of naar werken en leren.

4. LEVEN IN EEN DUURZAME EN GROENE OMGEVING

Voor de PvdA is duurzaamheid belangrijk. De klimaatverandering, de toename aan regenwater en de CO₂-uitstoot baren ons zorgen. Ook de lokale overheid heeft een bijdrage te leveren aan het verduurzamen van onze gemeente en ons land. De verduurzaming gaat nu te traag, er is versnelling nodig. De gemeente richt zich op duurzame projecten, die tegelijkertijd zoveel mogelijk de woningbouw, het milieu en de (lokale) werkgelegenheid ten goede komen. Inwoners, organisaties en bedrijven worden bij de uitvoering betrokken en profiteren van een eventueel (indirect) aanwijsbaar financieel profijt. De luchtkwaliteit moet zowel in de stad als op het platteland verbeteren. Dit is een belangrijke voorwaarde om gezond te kunnen leven. Nederland heeft verder een gevarieerd landschap. Elke streek heeft unieke landschappelijke kenmerken die de streek een eigen identiteit geven en die we koesteren. Natuur en natuurgebieden horen toegankelijk te zijn.

Duurzame energie

Bij duurzame energie gaat het vaak over lastig te begrijpen termen als megawatts, petajoules en percentages energieneutraal. Dat is meer dan jammer, want het gaat juist om een onderwerp dat iedereen aangaat. Met de verduurzaming van de energie wordt energie lokaal: bedrijven en inwoners worden zelf energieproducent, met aardwarmte of zonnepanelen. Wij vinden dat onze gemeente samen met haar inwoners en ondernemers bij moet dragen aan het voorkomen van opwarming van de aarde en klimaatverandering. Het in Parijs bereikte, door alle landen ondersteunde, Klimaatakkoord onderstreept de urgentie van de energietransitie. Wij geloven ook, dat duurzaamheid een bijdrage kan geven aan onze lokale economie. Sommige lokale

bedrijven plukken daar nu al de vruchten van. Als meer bedrijven volgen, kan onze gemeente de bakermat zijn van een duurzame, energieneutrale gemeente.

De PvdA vindt dat we nadrukkelijk alle opties voor duurzame alternatieve energiebronnen moeten onderzoeken in onze gemeente, dus ook wind- en zonne-energie.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Wij een lokale klimaatverordening⁵² of agenda opstellen. Daarin stellen we concrete doelen ten aanzien van de verduurzaming van woningen, bedrijven(terreinen), (overheids)gebouwen en onderwijs- en zorginstellingen.
- Wij de ambitie hebben dat onze gemeente in [jaartal] een CO₂-neutrale gemeente is.⁵³
- Om het draagvlak voor windmolens op land te vergroten, willen wij energiecoöperaties voorrang geven bij de vergunningverlening. De deelnemers aan deze coöperaties zijn actieve burgers, die hun omgeving en de gevoeligheden goed kennen en die niet de weerstand kennen die projectontwikkelaars bijvoorbeeld wel oproepen.
- Wij (evt. concreet aantal noemen) extra windmolens willen plaatsen op het grondgebied van onze gemeente.
- We besluiten nemen door goed na te denken over en te overleggen met bewoners en ondernemers. We houden daarbij rekening met het draagvlak voor welke vorm op welke locatie past (bijvoorbeeld op industrieterreinen of nabij snelwegen).
- Wij het gebruik van warmtepompen en zonnepanelen stimuleren door voorlichtingscampagnes te organiseren, subsidies te verstrekken en daken van publieke gebouwen ter beschikking te stellen aan particulieren voor het plaatsen van zonnepanelen.
- Ook in bijzondere stadsgezichten en op monumenten, onder voorwaarden, zonnepanelen mogen worden geplaatst.

52. Zie www.lokaalbestuur.nl/actueel/actueel_item/t/klimaatverordening

53. Dit moet eerder zijn dan 2050.

- We al onze gemeentelijke gebouwen met geschikte daken voorzien van zonnecollectoren.
- Wij met de corporaties afspraken maken over kleinschalige energieopwekking voor en door huurders. Zo stimuleren we het gebruik van zonnepanelen bij huurders.
- Wij eigen initiatief en coöperaties voor decentrale energieopwekking stimuleren via ons lokale energieloket.
- Als bewoners investeren in verduurzaming of afvalscheiding, we dit belonen met energievouchers.
- Alle sociale woningen binnen 10 jaar goed geïsoleerd zijn. Hierover maken we bindende afspraken met corporaties. De netto woonlasten mogen daardoor niet omhoog gaan.
- Wij een informatiepunt willen binnen onze gemeente. Particulieren en organisaties kunnen daar terecht met al hun vragen over duurzaamheid.
- Wij de totstandkoming van energiecoöperaties stimuleren waarin bewoners gezamenlijk energie gaan opwekken. Dat doen we door inhoudelijke ondersteuning (bijvoorbeeld juridisch) te leveren, maar ook door subsidies op zonnepanelen, warmte-koude-opslag (WKO) en voor andere veelbelovende duurzame energietechnologie. De toegang tot dit type coöperaties en initiatieven moet ook geborgd zijn voor mensen, die niet direct zelf een investeringsbedrag op tafel kunnen leggen.
- We in ons dorp een dorpsmolen plaatsen waarmee we samen energie opwekken voor onze huizen. De meeropbrengsten besteden we aan het behoud van voorzieningen, zoals bijvoorbeeld het zwembad of dorpshuis.
- De gemeente 100% duurzame stroom zal inkopen. Ook onze leveranciers en subsidieontvangende organisaties zullen hiertoe worden aangezet/verplicht.
- Bij aanbestedingen, kaveluitgifte en bestemmingsplannen we duurzaamheid en energie(voorziening) opnemen als eis. Net als het gebruik van energiebesparende maatregelen bij nieuwbouw.
- We duurzame alternatieven voor de verwarming van gebouwen in de gemeente stimuleren. Zo willen we dat de gemeente in haar eigen gebouwen gebruik maakt van energiebesparende

technologieën zoals warmte-koude-opslag en ledverlichting.

- We biomassacentrales of mestvergisters stimuleren door het meewerken aan bestemmingsplannen en door actieve begeleiding van dit soort initiatieven aan te bieden vanuit de gemeente.
- Wij begrijpen dat voor alternatieve energiebronnen er soms concessies gedaan moeten worden in relatie tot de inpassing hiervan in het landschap.

Luchtkwaliteit

Schone lucht is cruciaal voor onze gezondheid. Helaas is de kwaliteit van de lucht op sommige plekken in de stad of op het platteland onvoldoende. Dit moet verbeteren.

Het openbaar vervoer is voor ons waardevol. Het stimuleren van openbaar vervoer, elektrisch rijden en fietsen levert niet alleen een belangrijke bijdrage aan duurzaamheid, maar ook aan het tegengaan van luchtvervuiling. Het openbaar vervoer van de toekomst zal minder uitgaan van een type vervoer (bus, trein), maar meer van de behoefte van reizigers. Om die reden willen we de budgetten voor openbaar vervoer en die voor het vervoer van bijzondere doelgroepen samenvoegen in onze regio.

Luchtkwaliteit heeft in de landelijke gebieden ook te maken met de veehouderij. De intensieve veehouderij heeft naast alle risico's voor de volksgezondheid ook andere nadelige effecten zoals stankoverlast en de mestproductie. Wij zijn tegen megastallen. Deze geven een aanzienlijke milieubelasting en zijn bovendien niet goed voor het welzijn van de dieren.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- We een hoogwaardig OV-netwerk met een goede bereikbaarheid van belangrijke voorzieningen, zoals ziekenhuizen, gezondheidscentra en scholen, in stand houden/ontwikkelen.
- In onze stad op maximaal 800 meter lopen een bushalte is.
- Elke vorm van openbaar vervoer toegankelijk is voor mensen in een rolstoel.

- We de kosten voor het openbaar vervoer verlagen.
- We buurtbussen en bussen die worden gereden door vrijwilligers stimuleren om daarmee de kernen in onze gemeente goed met elkaar verbonden en bereikbaar te houden.
- We extra busbanen en fietspaden aanleggen.
- Door het aanleggen van oplaadpunten/snelladers we het gebruik van elektrische auto's en scooters stimuleren. De gemeentelijke organisatie geeft het goede voorbeeld met haar eigen elektrische wagenpark.
- We de uitstoot van fijnstof terugbrengen zodat op alle plaatsen in de gemeente/in de (binnen)stad wordt voldaan aan de Europese normen.
- We meer groen in de stad willen. Hierdoor wordt de luchtkwaliteit ook beter. In elke wijk en elk dorp moet de lucht gezond zijn.
- We het parkeren op straat duurder maken dan het parkeren in parkeergarages als deze in de directe omgeving aanwezig zijn.
- Wij milieuzones rond onze [hier wijken noemen] willen. Zo verbeteren we de luchtkwaliteit. Extra vervuilende auto's, zoals oldtimers, worden geweerd.
- We binnen de bebouwde kom kiezen voor 30 km-zones en veilige schoolroutes. Fietser en wandelaar zijn belangrijker dan auto en brommer.
- Wij intensieve veehouderij zien als een vorm van industrie. Het idee dat grootschalige veehouderijen in de landelijke gebieden thuishoren wijzen wij af. Deze horen op de bedrijventerreinen. Vanwege het dierenwelzijn kiezen wij voor scharrelkippen en scharrelvarkens.
- Wij de omvang van de veestapel in onze gemeente controleren met dierrechten. Met als uitgangspunten, dat de volksgezondheid moet zijn gegarandeerd, er geen overlast ontstaat, en dat duurzaamheid en dierenwelzijn worden gediend. Wij werken niet meer mee aan de bouw van megastallen.
- Wij niet meewerken aan de vestiging van megastallen in onze gemeente. Het advies van de GGD is hierin doorslaggevend. De gezondheid van mensen is altijd leidend.
- Wij vinden dat het aantal dieren in onze gemeente in de intensieve veehouderij moet dalen met [aantal] %.

- Wonen en intensieve veehouderij worden gescheiden.⁵⁴
- Onze gemeente een geurverordening heeft.⁵⁵

Water(beheer)

Wij willen schoner en zichtbaar aantrekkelijker water in onze gemeente. Daarvoor is het nodig dat de chemische en ecologische waterkwaliteit verbetert. In een groot deel van ons oppervlaktewater zit bijvoorbeeld nog teveel meststof, bestrijdingsmiddelen, PAK's (teerachtige stoffen) en zware metalen als koper en zink. Het waterschap pakt dit aan met brongerichte maatregelen. De gemeente draagt hieraan bij bijvoorbeeld door de glastuinbouw en andere bedrijven aan te sluiten op de riolering en illegale lozingen aan te pakken. In samenwerking met de LTO en regionale uitvoeringsdiensten zoals de inspectie werken we aan de bewustwording over het belang van het stoppen van deze illegale lozingen. Landbouwers moeten afvalwater zuiveren voor zij het afvoeren via het riool. We investeren in regionale uitvoeringsdiensten, zodat er voldoende handhavers zijn in met name het buitengebied.

In de stedelijke gebieden is het *rainproof* ontwikkelen van wijken en gebouwen steeds belangrijker.⁵⁶ Deze maatregelen zijn belangrijk tegen opwarming en hittestress in de stad. In de landelijke gebieden zullen er meer mogelijkheden voor waterberging moeten komen om het water uit de lucht en rivieren op te kunnen vangen op hoogtijdagen. Daarnaast zullen er ook maatregelen moeten worden genomen om door droogte veroorzaakte problemen aan te kunnen. De PvdA zoekt zoveel mogelijk de verbinding tussen waterberging en andere terreinen, zoals recreatie en energieopwekking.⁵⁷

54. Voor de afstand tussen wonen en intensieve veehouderijen zijn verschillende normen in omloop. Van 250 meter tot 1 km. De scheiding is belangrijk om stankoverlast te verminderen en om bijvoorbeeld de risico's met betrekking tot de verspreiding van Q-koort en andere ziekteverwekkers te beperken.

55. De wet geurhinder en veehouderij biedt de mogelijkheid om een geurverordening op te stellen. Voor (delen van) de gemeente kun je dan een afwijkende geurnorm of 'vaste afstand' instellen die wordt gehanteerd bij de milieuvergunningverlening voor agrarische bedrijven en de toetsing van plannen op het gebied van de ruimtelijke ordening..

56. Zie ook: <http://www.lighting.philips.nl/producten/horticulture/city-farming.html>

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- We in samenwerking met het waterschap een plan van aanpak opstellen, gericht op de verbetering van de waterkwaliteit en het opvangen van regenwater.
- We het aantal bedrijven dat aangesloten is op de riolering uitbreiden en overstort terugdringen.
- Er een op de maat van de problematiek afgestemde handhavingscapaciteit in regionaal verband is.
- De openbare ruimte natuurlijk, ecologisch, en zonder gebruik van giftige stoffen beheerd wordt.
- We onze stad/dorp *rainproof* maken door een waterdoorlatend straatwerk, de afvoer van schoon hemelwater naar de bodem of het oppervlaktewater, het gebruik van regentonnen, *rainproof* daken, meer oppervlaktewater en meer groengebieden in de stad.
- Er bij nieuwbouwplannen, herbestemming en transformatie een watertoets wordt uitgevoerd en de aanbevelingen worden opgevolgd.
- Meer groen in de stad onze inzet is. Dit bereiken we door het aanleggen van stadsparken, de aanleg van klimaatbossen, het stimuleren van 'groene daken'⁵⁸ bij nieuwbouwplannen en *rainproof* bouwen⁵⁹.
- Wij burgers aanmoedigen om hun regenwater af te voeren op eigen terrein. Dat kan bijvoorbeeld door minder tegels te gebruiken, meer groen te planten, en door de regenpijp niet naar de riolering te leiden, maar naar eigen grond of een regenton/-reservoir.
- In het water van [bekend meer/plas/kanaal/rivier o.i.d.] moet kunnen worden gezwommen zonder er ziek van te worden.⁶⁰

57. Zie ook: <http://www.dommelstroomdelen.nl/De-waterkrachtcentrale>

58. Zie ook: www.vngmagazine.nl/archief/2576/stadslandbouw-nieuwe-rage-waait-over-uit-verenigde-staten

59. Zie ook: www.groenkennisnet.nl/nl/groenkennisnet/show/Koppeling-van-water-en-natuurbeleid.htm

60. Stel bij jou in de gemeente is het oppervlaktewater dankzij de inspanningen van de PvdA echt verbeterd, zeg dat dan.

Natuur en recreatie

De PvdA vindt het belangrijk dat bewoners dichtbij huis de natuur kunnen beleven en dat de natuur in de omgeving gemakkelijk bereikbaar en toegankelijk is. Het gaat niet goed met de natuur en de biodiversiteit in Nederland. Dat heeft onder meer te maken met de aard van de landbouw en groei van steden. Hierdoor hebben verschillende dier- en plantensoorten geen leefgebied meer.

Daarnaast is het gebrek aan groen in onze steden een aanslag op de gezondheid van haar bewoners. Meer groen en water in de stad maakt de leefomgeving van mensen gezonder en versterkt onze natuur. Groen en water dichtbij huis geeft mensen de mogelijkheid te bewegen, te recreëren en te ondernemen. Meer groen om ons heen zorgt voor minder stress en meer ontspanningsmogelijkheden. De levensverwachting in een groene wijk is hoger, omdat mensen met een lagere sociaal-economische positie vaker in wijken met weinig groen wonen, is hier het meeste te winnen.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- Boeren een belangrijke rol hebben in het creëren van natuur als onderdeel van de transitie van de gangbare landbouw richting een meer duurzame landbouw. Dat is goed voor de biodiversiteit en het behoud van ons cultuurlandschap.
- We inzetten op goede wandelpaden, fietsnetwerken en een groene omgeving in en om de steden. Een goed wandelpadennetwerk draagt bij aan de toegankelijkheid van natuur en landschap.
- We bij bebouwing in het landelijk gebied de voorwaarde stellen dat dit landschappelijk wordt ingepast.
- Er minimaal één kinderboerderij en dierenweide in de stad is.
- We de openbare ruimte beheren door natuurlijk en ecologisch bermbeheer, variatie in beplanting van perkjes en groenstroken, en een gematigd kapbeleid. Bescherming van de biodiversiteit is hierbij belangrijk.
- We de dijken en kades gebruiken als wandel- en fietspaden met picknickgelegenheden om te kunnen recreëren.

Afval

De PvdA vindt dat de hoeveelheid afval, die gestort of verbrand wordt, zoveel mogelijk moet worden teruggebracht. Daarom zijn wij voor het scheiden van afval zodat afval opnieuw gebruikt kan worden. We streven naar een circulaire economie⁶¹ waarin afval dient als grondstof.

Het scheiden van afval is de basis van hergebruik en recycling. Het systeem van DIFTAR (gedifferentieerd tarief) kan behulpzaam zijn bij het streven naar duurzaamheid. DIFTAR bevordert zowel het scheiden van afval als het verminderen van het aanbod aan afval.

DIFTAR kent echter ook risico's. Het principe is: de vervuiler betaalt. Niet iedereen kan kiezen voor het aanbieden van minder afval. Als je kleine kinderen hebt (luiers) of bij bepaalde ziekten (medicatie en ondersteunende artikelen) kan de inwoner niet kiezen voor het beperken van het aanbod aan afval. Mensen met een krappe beurs kunnen hierdoor in de problemen komen.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- We afspraken maken met de afvalcentrale om het scheiden van afval te stimuleren en de hoeveelheid afval te beperken.
- Huishoudens hun afval gratis bij het afvalscheidingsstation kunnen afgeven om illegale stort te voorkomen.
- Er in onze gemeente meer plekken komen voor gescheiden afvalinzameling.
- Huishoudens die veel restafval produceren hiervoor ook meer geld moeten betalen (de vervuiler betaalt). Hiervoor wordt een systeem ingevoerd voor gedifferentieerde tarifiering (DIFTAR).⁶²

61. De circulaire economie is een economisch systeem, dat bedoeld is om herbruikbaarheid van producten en grondstoffen te maximaliseren en waardevernietiging te minimaliseren. Anders dan in het huidige lineaire systeem, waarin grondstoffen worden omgezet in producten die aan het einde van hun levensduur worden vernietigd.

62. De lokale context is bepalend of je de keuze wilt maken voor het invoeren van een DIFTAR-systeem. In de landelijke gebieden met voldoende mogelijkheden om per huishouden aan afvalscheiding te doen kan DIFTAR zinvol zijn. In stedelijke gebieden met veel flats, grote gezinnen en weinig bergingsruimte ligt dit lastiger en zou je juist je maatregelen kiezen vanuit het oogpunt hoe je de wijk zo gemakkelijk mogelijk schoon kunt houden.

- Gedifferentieerde tarifiering (DIFTAR) niet overal de beste oplossing is. In dichtbevolkte, stedelijke gebieden met veel hoogbouw en beperkte bergruimte kan dit juist leiden tot meer zwerfafval en voor sommige gezinnen onvermijdelijke extra kosten (grote gezinnen met veel kleine kinderen).

5. VEILIGHEID

Veiligheid is een basisbehoefte. Wij staan voor een veilige en open samenleving en wij koesteren de diversiteit die daarbinnen bestaat. Daarbij zijn wederkerigheid en respect voor elkaar uitgangspunt. Wij willen allemaal kunnen werken, wonen en leven zonder ons zorgen te hoeven maken over rampen of misdrijven, die ons lichaam kunnen beschadigen, onze geest kunnen traumatiseren of anderszins onze toekomst kunnen bedreigen.

Recht en veiligheid beginnen dichtbij huis. Een veilige omgeving is een zaak voor iedereen. Als iemand zich onveilig voelt, heeft hij of zij in de regel geen behoefte aan een debat over saamhorigheid. Je niet veilig voelen staat dat immers in de weg. Daarom is (sociale) veiligheid voor de PvdA een speerpunt. Die veiligheid bevorderen wij door een goede samenwerking tussen gemeente, politie, justitie en vele andere partijen op touw te zetten. Het doel daarvan is om de veiligheid zowel feitelijk als gevoelsmatig te verbeteren. Samen zorgen wij ervoor dat onze leefomgeving veiliger wordt.

Veiligheid vereist inspanningen van alle partijen. We laten veiligheid niet alleen aan de overheid over, en maken gebruik van de inzet van burgers om onze leefwereld veiliger te maken. Zonder medewerking van burgers kunnen we het niet. De snelle opkomst van Burgernet en het ontstaan van vele Whatsapp-groepen in buurten illustreren dat. Maar er is meer. We maken glashelder wat wel en wat niet kan in onze samenleving. Dat betekent dat we grenzen trekken. Het aanspreken op die grenzen is een gezamenlijk streven. Het handhaven van de grenzen en het optreden waar dat nodig is, is een taak van gemeente, politie en justitie. De inzet hierop kan en moet doelmatiger. Die gren-

zen gelden ook voor buurtpreventiegroepen of vergelijkbare activiteiten. Zij dragen geen wapens en mogen niet zelf fouilleren.

Bijzondere aandacht gaat uit naar (signalen van) radicalisering. Dit vereist alertheid en samenwerking tussen gemeente, politie, onderwijs, welzijnswerk en sportclubs. Bijzondere zorg vergt de aanpak van ondermijnende criminaliteit. Steeds vaker zien we voorbeelden van criminaliteit rond drugs, mensenhandel en/of vastgoed, die vanuit de onderwereld de bovenwereld binnendringt en vergiftigt.

Aantasting van de legitimiteit van instituties en gezagsdragers is ontoelaatbaar. Wij stellen ons daar met alle middelen tegen teweer. Soms leidt die aantasting tot bedreiging en intimidatie aan het adres van burgemeesters, wethouders, raadsleden en ambtenaren. Dat is de bijl aan de wortels van onze democratie. Wij laten ons onze rechtsstaat niet ontnemen door criminelen.

Wij nemen het veiligheidsgevoel van onze inwoners heel serieus, zonder de objectieve wereld van de cijfers uit het oog te verliezen. De veiligheidsaanpak is afgestemd op het karakter van onze stad/dorp/plattelandsgemeente/bundeling kernen. Per buurt/kern is een aanpak nodig die rekening houdt met bijzondere kenmerken van die buurt of kern. Voor een maatwerkaanpak zijn harde cijfers over vormen van kleine criminaliteit, woninginbraak, diefstal, huiselijk geweld per wijk/buurt nodig.

De gemeente stelt samen met kern-, wijk- en buurtbewoners een plan van aanpak op om de veiligheid in de wijk te versterken. Daarbij wordt zowel met harde cijfers als met veiligheidsgevoelens rekening gehouden. Burgers krijgen in samenspraak met de bevoegde en ondersteunende instanties nadrukkelijk een eigen rol en verantwoordelijkheid. Zo heeft deze inzet van inwoners ook een gewenst bijeffect: meer sociale samenhang.⁶³ Jaarlijks worden nieuwe cijfers gepresenteerd en successen met de wijkbewoners gevierd. Bij mindere

63. Zie socialmediadna.nl/whatsapp-buurtwacht

resultaten worden plannen van aanpak bijgesteld.

Naast een maatwerkaanpak pleit de PvdA nadrukkelijk voor preventie. Het wegnemen van gevoelens van isolement en achterstelling, opvang van potentiële overlastveroorzakers, voorkomen van schooluitval en begeleiding na schooltijd via sport en huiswerkbegeleiding zijn instrumenten, die daarvoor kunnen zorgen. Ook de inzet van burgerwachten, buurtvaders, informatieoverdracht via buurt of wijkteams hebben een preventieve werking.

Voor de PvdA betekent dit voor de komende raadsperiode dat:

- De inwoners bij het aanpakken van criminaliteit centraal staan. Wij willen dat inwoners direct invloed kunnen uitoefenen op de prioriteiten van burgemeester en politie.
- Wij er in onze gemeente voor zorgen dat iedereen zich ongeacht afkomst, geloof, geslacht en seksuele geaardheid vrij kan bewegen en uiten. Elke vorm van belediging en discriminatie wijzen wij af en pakken wij aan.
- In onze gemeente data verzameld en inzichtelijk worden gemaakt. Hierbij wordt het gebruik van zogeheten *big data* niet uit de weg gegaan. Wij willen graag cijfermateriaal zodat we patronen op wijkniveau kunnen zien om zo een aanpak per wijk of zelfs per straat op te stellen.
- Wij inzetten op de inbreng van wijkbewoners zelf. Burgerwachten, buurtvaders en fietsende burgers met herkenbare hesjes en kleding houden een oogje in het zeil en staan in rechtstreeks in contact met de politie. De gemeente moet hier regie over voeren. Bewoners mogen corrigeren en aanspreken, maar de overheid treedt op en bestraft.
- We pleiten voor meer wijkagenten. Een wijkagent is een sleutelpersoon in de wijk die voor verbindingen zorgt. Ook door zichtbaarheid en gebruik van social media. Wij willen dat ook in onze gemeente de norm van één wijkagent per 5.000 inwoners wordt gehandhaafd.
- De wijkagent iemand is die zichtbaar optreedt. Van handhaving gaat ook een preventieve werking uit.

- We veiligheids- en preventieplannen per wijk/buurt/kern maken en de inwoners erover mee laten denken en beslissen. De inzet en prioriteiten van wijkagenten worden mede bepaald door de inwoners van de wijk.
- Onze gemeente voor elke buurt een buurtplan maakt samen met bewoners. Daarin staan de gezamenlijke doelstellingen voor veiligheid en leefbaarheid. Bewoners bepalen zo de prioriteiten.
- Uitgaansgeweld wordt aangepakt. Daarbij willen wij horecaondernemers stevig aanspreken op hun verantwoordelijkheid. Desnoods wordt er tot sluiting van de horecagelegenheid overgegaan.
- In de relatie tussen politie en inwoners moet worden geïnvesteerd. De aangiftebereidheid moet omhoog. Hierin speelt menselijkheid een belangrijke rol. Aangiftes moeten ook altijd in persoon gedaan kunnen worden. De politie moet een afspiegeling zijn van de wijk en alle aandacht geven aan het versterken van het vertrouwen dat inwoners in hun functioneren hebben.
- Wij preventie van het grootste belang vinden. Misdrijven die voorkomen worden, hoeven niet te worden bestreden. De preventie heeft betrekking op fysieke zaken (politiekeurmerk wonen en een goede inrichting van de buitenruimte) of speelt een belangrijke rol in in het jeugd- en gezondheidsbeleid.
- We inzetten op vroegsignalering via school, leerplichtambtenaar, familie, politie en gebedshuizen. Dat is noodzakelijk om radicalisering tegen te gaan.
- De veiligheid voor opgroeiende kinderen of partners thuis voor ons een absolute prioriteit is. Wij dulden geen huiselijk geweld of andere vormen van misbruik. Wij stimuleren elke aanpak, die helpt bij het tegengaan van huiselijk geweld en andere vormen van misbruik.
- De inzet van cameratoezicht in onze gemeente alleen onder strikte voorwaarden plaatsvindt en er zorgvuldig met de verkregen data wordt omgegaan. Ook de inzet van mobiele camera's om de veiligheid te vergroten kan onder dezelfde strikte voorwaarden ingezet worden.
- We in onze gemeente pleiten voor technologische innovatie om

de veiligheid te verbeteren en daarbij gebruik maken van resultaten die elders in het land worden geboekt en gebruikt. Zo zijn er interessante ontwikkelingen voor het gebruik van kleurenverlichting⁶⁴ in uitgaansgebieden.

- We pleiten voor een veilige leefomgeving, een omgeving die heel en schoon is en er verzorgd uitziet. De inrichting van onze openbare ruimte draagt bij aan het gevoel van veiligheid.
- Ook via innovatieve vormen van verlichting⁶⁵ we onze omgeving veiliger willen maken en houden.
- De softdrugmarkt voor ons een markt is die reeds overal aanwezig is. Wij pleiten daarom voor legalisering van wietteelt en voor regulering van de aanvoer naar de coffeeshops.
- Goede voorlichting aan schooljeugd over gebruik van drugs en alcohol nodig is.
- We over harddrugs niet mild zijn. Wij pleiten voor een keiharde aanpak van harddrugs en van de infrastructuur die productie en verspreiding op de markt mogelijk maakt.
- Wij pleiten voor een strenge aanpak van motorbendes, die een hand hebben in de productie en verspreiding van harddrugs.

Voor grotere gemeenten:

- Wij pleiten voor de zogeheten 'top 100'-aanpak. We willen dat de belangrijkste criminelen in de gaten worden gehouden en zich bespied en bekeken voelen om hen zo te beletten strafbare feiten te plegen. We zijn waakzaam voor averechtse effecten zoals jongeren die zo hoog mogelijk op de lijst willen komen. Afhankelijk van de grootte van de gemeente noemen we het daarom de top [getal]-aanpak.
- Om horecaondernemers mede verantwoordelijk te maken voor het beteugelen van het uitgaansgeweld, pleiten wij voor een bonus-malusregeling. Wie beter meewerkt met bestuur en politie, krijgt meer faciliteiten om te ondernemen. Langere openingstij-

64. Zie ditss.nl

65. Zie www.nachtvandenacht.nl/friksbeheer/wp-content/uploads/2015/03/Openbare-verlichting-beleidsplan.pdf en hetnieuwsvandevooruitgang.nl/2016/06/sensoren-openbare-verlichting-moeten-leefbaarheid-en-veiligheid-den-haag-vergroten/

den of ruimere terrasfaciliteiten kunnen daar voorbeelden van zijn. Onderzoek⁶⁶ wijst uit: langere openingstijden leiden tot een veiliger uitgaansklimaat.

---

66. Zie www.amsterdam.nl/publish/pages/706910/informatie_voor_bewoners_over_verruiming_openingstijden_horeca_rembrandtplein.pdf

6. BESTUUR

Wij kiezen voor een verbonden samenleving. Een samenleving waarin iedereen mee kan doen, zichzelf kan zijn en een samenleving waarbinnen onze verscheidenheid wordt gekoesterd. Een samenleving die bijeen blijft en niet uiteenvalt. Wij kiezen ervoor om het bindend vermogen in de samenleving te versterken en de destructieve krachten de wind uit de zeilen te nemen. Een veilige en open samenleving.

De lokale overheid krijgt steeds meer taken. De PvdA vindt dit een gewenste ontwikkeling. Wij zijn altijd voorstander geweest van de decentralisaties in het sociale domein. Ook de versterking van de positie van de lokale overheid ten opzichte van de woningbouwcorporaties vinden we een goede ontwikkeling. Wel zien we dat regionale verbanden steeds meer beleid ontwikkelen en uitvoeren. Gemeenteraden hebben hier regelmatig het idee weinig tot geen invloed op te hebben. De PvdA zal er alles aan doen om te voorkomen dat de raad buiten spel komt te staan.

De overheid is er voor haar inwoners. Voor ons is het belangrijk dat de overheid voorkomt dat inwoners door het ijs dreigen te zakken, ongeacht de redenen daarvoor. Het beschermen van de privacy van burgers hoort hier ook bij. Datalekken zijn uit den boze.

Tegelijkertijd verandert de taak- en rolopvatting van de overheid en de verwachtingen die burgers hebben. De samenleving is vol in beweging. Het aantal burgerinitiatieven neemt toe. Overheid en samenleving zijn niet hetzelfde. De overheid bepaalt niet meer met geld en regels alleen hoe de samenleving wordt ingevuld. De bijdrage van de

overheid is afhankelijk van de vraag die voorligt. Dat kan normerend, regelgevend, handhavend, financieel of faciliterend zijn. Soms is er zelfs helemaal geen rol meer. Samen met burgers, organisaties en bedrijfsleven wordt invulling gegeven aan die nieuwe verhoudingen.

Als PvdA omarmen wij initiatieven, die leiden tot meer betrokkenheid van burgers bij de lokale democratie. Dit kunnen referenda, burgerinitiatieven,⁶⁷ panels,⁶⁸ buurttraden of andere vormen zijn. Belangrijk is dat het onderscheid met de representatieve democratie voor iedereen helder blijft. De lokale democratie heeft baat bij actief burgerschap en initiatieven van onderop.

Dit betekent voor de komende raadsperiode dat:

- Burgerinitiatieven van bewoners zoveel mogelijk worden ondersteund. Deze initiatieven leiden tot meer betrokkenheid van bewoners.
- Burgerinitiatieven uit horen te gaan van het idee dat iedereen mee moet kunnen en mogen doen, niet uitsluitend werken en niet in strijd zijn met het algemeen belang.
- De buurt bestuurt. Buurtbewoners werken samen met professionals (politie, stadsbeheer, welzijnsorganisaties) aan het oplossen van de drie grootste problemen in de wijk.
- Er per onderwerp duidelijkheid komt over de mate van participatie door de bewoners.
- De gemeente een duidelijk kader vaststelt waarbinnen en onder welke voorwaarden⁶⁹ burgerinitiatieven ondersteund kunnen worden.
- Burgerinitiatieven van burgers blijven en niet door de gemeente worden overgenomen.
- Burgerinitiatieven geen alternatief zijn voor de representatieve

67. Zie www.opzoomermee.nl en www.citylabo10.nl

68. In Rotterdam geven dertig inwoners gevraagd en ongevraagd advies aan het college over allerlei beleidsonderwerpen. Nadeel is dat niet duidelijk is wat de status van het burgerpanel is, hoe je tot lid kan worden gekozen en wie daarvoor wel of niet in aanmerking komt.

69. Zie de referendumverordening Rotterdam. In Rotterdam is met behulp van een referendum voorkomen dat er 20.000 sociale huurwoningen zouden worden gesloopt. Het ophalen van de handtekeningen ging zowel via internet als op de markt.

democratie. Burgerinitiatieven zijn in de regel doel-, locatie-, leef- tijdsfase of groepsgebonden en vaak tijdelijk van aard, terwijl de gemeenteraad zich moet laten leiden door het algemeen belang.

- Regels ondersteunend en geen doel op zich zijn.
- Regels worden afgeschaft, als er geen duidelijke reden meer voor is.
- De gemeente haar eigen regels gaat toetsen. Daar waar regels conflicterend zijn, worden ze aangepast.
- De gemeente heeft haar eigen dienstverlening op orde. De telefoon wordt binnen zes keer overgaan opgenomen door de receptie van het gemeentehuis en brieven en mails worden beantwoord binnen de daarvoor gestelde termijnen.
- De PvdA is voorstander van het invoeren van zogenaamde buurtrechten (zie ook hoofdstuk 1). Dit houdt in dat bewoners het recht hebben om:
  - De lokale overheid uit te dagen om dienstverlening van de overheid of die zij inkoopt in eigen beheer te gaan doen. Daarvoor wordt het oorspronkelijke budget beschikbaar gesteld.
  - Mee te denken en te beslissen over de inrichting van de wijk.
  - Mee te dingen naar de overname van maatschappelijk vastgoed in een wijk.

Voor de grotere gemeenten en/of plattelandsgemeenten met meerdere kernen:

- Willen wij experimenteren met vormen van decentraal bestuur, waarin wijken of dorpen een vorm van zelfbestuur krijgen. Denk aan de eerdere deelgemeenten in Amsterdam en Rotterdam.
- Voor deze vormen van zelfbestuur worden spelregels ontworpen, die recht doen aan democratische uitgangspunten en voorkomen dat het experiment gedomineerd wordt door een selecte groep bewoners.

PARTIJ VAN DE **ARBEID** **HET BESTE PAARD**

voor dere wagen!

MEER SOCIALISTEN
in de raad!

Affiche voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1948

BIJLAGE 1 TIPS BIJ HET OPSTELLEN VAN EEN VERKIEZINGSPROGRAMMA

Dit basisverkiezingsprogramma van het CLB is bedoeld als hulpmiddel bij het opstellen van jullie programma voor de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2018. Het is een soort catalogus met een verzameling van maatregelen. Natuurlijk zijn gemeenten verschillend en kunnen we geen verkiezingsprogramma opstellen dat voor alle gemeenten direct toepasbaar is. Dat is ook niet onze ambitie geweest. Het basisverkiezingsprogramma is geen dictaat vanuit de top, maar een document waaruit naar hartenlust geknipt en geplakt kan worden. Als actieve leden in een lokale afdeling weten jullie het beste wat er in je eigen gemeente speelt en welk programma daarbij past. Tegelijkertijd is het handig om een hulpmiddel bij de hand te hebben waarin staat wat de PvdA vindt van een aantal zaken, ook als ze lokaal spelen.

Dit basisprogramma is niet alomvattend in de opsomming van onderwerpen en aandachtspunten. Dat kan ook niet als je kijkt naar alle zaken waar de lokale overheid over gaat en die belangrijk zijn. Daarom hebben we ons beperkt tot de onderwerpen die in de meeste gemeenten hoog op de agenda staan of die we hoog op de agenda willen zetten.

Elk hoofdstuk wordt ingeleid met een tekst waarin we de relatie met onze waarden voor het voetlicht brengen. Waarom we het onderwerp belangrijk vinden en welke kant we daarmee uit willen. Een aantal onderwerpen is opgesplitst in deelonderwerpen. Daarna wordt het (deel)onderwerp voorzien van *bullets*, die aangeven hoe het onder-

werp kan worden toegepast in een gemeente. Meestal zijn hiervoor verschillende varianten opgenomen. De ene wat strakker geformuleerd dan de andere. Soms lijken de maatregelen in tegenspraak met elkaar. Dat heeft er mee te maken dat in de ene lokale context een maatregel gewenst kan zijn, maar in de andere juist niet.

Dit basisverkiezingsprogramma is **geen** campagneplan. Het is tot stand gekomen dankzij een grote groep betrokkenen. Een deel van hen heeft meegeschreven, een deel heeft meegedacht en feedback gegeven. Ook voor een verkiezingsprogramma van een afdeling is grote betrokkenheid van de leden en kiezers belangrijk. Mensen vinden het vaak leuk om mee te denken en te praten over het verkiezingsprogramma en de keuzes waar we voor staan.

Algemene tips

Tip 1: Betrek je leden en zoveel mogelijk mensen van buiten bij het opstellen van je lokale verkiezingsprogramma.

Dat kan op allerlei manieren, al naar gelang de wensen van de commissie en de hoeveelheid beschikbare tijd. Te denken valt aan:

- Duidelijk aangekondigd e-mailadres voor input.
- Een spreekuur op Twitter en een actieve pagina op Facebook.
- Een 'toogdag' voor maatschappelijke organisaties, belangengroepen en bedrijven.
- Een 'ideeënfabriek', zoals de beweging Positief Links ook propageert.
- Experts vragen om input te leveren.

Bedenk samen de thema's die je minimaal aan de orde wilt stellen, die lokaal spelen en die de komende jaren in jouw gemeente veel aandacht zullen krijgen. Wat is die actualiteit? Op welke onderwerpen kun je echt het verschil maken? Waar lopen de inwoners in jouw gemeente warm voor?

Tip 2: Schrijf het verkiezingsprogramma met een divers samengestelde schrijfgroep.

Ga niet als afdelingssecretaris achter de computer zitten om zelf het verkiezingsprogramma te schrijven. Neem in de breed samengestelde schrijfgroep in ieder geval ook iemand uit de fractie op. Betrek als het kan de JS er ook bij. Schrijftalent en diversiteit zijn verder belangrijk.

Zorg er tegelijkertijd voor dat de commissie niet zó log wordt, dat het proces daardoor onvoldoende op gang komt. Het is belangrijker dat de schrijvers van het programma in staat zijn kennis en input van buiten aan te boren en te benutten, dan dat er op veel verschillende terreinen expertise in de commissie is.

Tip 3: Evalueer met de fractie wat er terecht is gekomen van de uitvoering van het vorige verkiezingsprogramma.

Bekijk wat er is gelukt, wat nog niet en wat in ieder geval nog moet worden meegenomen naar de jaren 2018–2022.

Tip 4: Begin op tijd.

2018 lijkt nog ver weg, maar de voorbereidingen van de gemeenteraadsverkiezingen zijn intensief en gebeuren vaak onder zeer grote tijdsdruk. Begin daarom nu alvast met het verkiezingsprogramma, zodat ook de leden op de concept-kandidatenlijst vooraf kennis kunnen nemen van het concept-verkiezingsprogramma. Dit programma wordt immers al in de najaarsvergadering van 2017 voorgelegd aan de leden.

Met een verkiezingsprogramma geven we aan waar we staan als partij, zowel naar de eigen leden als naar alle kiezers. Tegelijkertijd ga je met dit programma de onderhandelingen in na de verkiezingen. Wees je daarvan bewust. Dit kan betekenen dat je verschillende versies maakt van een verkiezingsprogramma, of een verkiezingspro-

gramma met een puntensamenvatting, waarin je de top 10 weergeeft. Met de tekststijl kan je spelen. Actieve werkwoordsvormen geven meer de beweging aan dan passieve. Actieve werkwoordsvormen passen ook beter bij het gedachtegoed van Van Waarde. Gebruik daarom termen zoals 'wij doen' in plaats van 'we zijn van plan om ...'.

Tip 5: Wees consequent.

Dit geldt zowel voor de vorm waarin je het verkiezingsprogramma schrijft als voor de keuzes die je hierin maakt. In het basisverkiezingsprogramma is gekozen voor toepassing van de wij-vorm. Hiermee doelen we op de PvdA. Let er op dat dit niet verward kan worden met wij, de gemeente.

Het basisverkiezingsprogramma biedt veel keuzes. Het is zoals gezegd een document waar je naar hartenlust uit kunt knippen en plakken. Sommige bullets zijn meer voor plattelandsgemeenten, andere meer voor de stedelijke gebieden. Krimp of groei speelt daarbij ook een belangrijke rol. In alle hoofdstukken zijn bullets te vinden, die voor de ene gemeente wel gelden en voor de andere niet.

Let erop dat je niet bullets gebruikt die in tegenspraak met elkaar zijn.

Tip 6: Let op de samenhang.

Tussen de verschillende onderwerpen is soms een sterke samenhang. Zo kun je bijvoorbeeld maatregelen in het kader van armoedebestrijding heel goed verbinden met het zorgen voor toegang tot culturele en/of sportvoorzieningen voor kinderen.

Tip 7: Wees lokaal herkenbaar.

Wat speelt er bij jou in de gemeente? Waar maken je burens zich druk over?

Zorg dat je lokale onderwerpen herkenbaar opneemt in het verkiezingsprogramma. Wees eerlijk over de keuzes die je wilt maken in je eigen gemeente, bijvoorbeeld over of je het zwembad openhoudt. Of de school in dat ene dorp? Wel of geen verruiming milieuzone in de binnenstad? Invoering van DIFTAR? Alle zondagen de winkels open? Of hoe ga je om met de opvang van vluchtelingen?

Tegenwoordig heeft elke gemeenteraad wel te maken met lokale partijen of een partij die slechts is opgericht om één specifiek onderwerp te agenderen of te voorkomen. Lokaal weet je het beste hoe je daarmee om kunt gaan. In dit basisverkiezingsprogramma worden termen gebruikt als 'elke wijk' of 'dorp'. Kijk goed of het ook echt gaat om elke wijk of dorp of dat je daarin moet specificeren. Dat is nu juist de inkleuring die jullie vanuit de afdeling hieraan moeten geven.

Kom je daar niet uit of wil je daar advies over?

Tip 8: Ga dan naar de (opleidings)bijeenkomsten van de Partij van de Arbeid en het Centrum voor Lokaal Bestuur, zoals de campagneacademie en alle activiteiten voor de kandidaatstelling- en programmacommissies.

Deze bijeenkomsten zullen in 2017 worden aangeboden. Kijk met enige regelmaat op www.lokaalbestuur.nl/agenda

Tip 9: Maak gebruik van de andere ondersteuningsmogelijkheden die het CLB en de PvdA hebben om goed voorbereid de verkiezingen in te gaan.

Zo kan je *Nieuw Elan* erop naslaan en zijn er voorbeeldprofielen voor raadsleden, fractie en wethouders. Voor aanstormende talenten is er een e-learning programma en voor raadsleden is er een competentietest. Daarmee kan je jezelf meten op basis van de competenties die de PvdA belangrijk vindt en wordt duidelijk wat je nog kunt doen om je verder te ontwikkelen.

Tip 10: Vind het wiel niet elke keer opnieuw uit.

Er zijn legio voorbeelden in het land van geslaagde projecten en aanpakken. De kunst is hier op een goede wijze gebruik van te maken en deze kennis met elkaar te delen. In het voorbeeldprogramma staan voorbeelden, die je kunnen inspireren, maar er zijn er nog veel meer.

Tip 11: Blijf sociaal-democraat

Juist in deze tijd, waarin het lijkt alsof de kiezer steeds rechtser is, is het nog belangrijker om onze sociaal-democratische waarden uit te dragen. Wij kiezen voor een verbonden samenleving, waarin iedereen mee moet kunnen doen, solidariteit en rechtvaardigheid leidend zijn en de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Ook lokaal. Daar hoort een overheid bij die burgers niet laat vallen, maar ondersteunt als dat nodig is.

BIJLAGE 2

PROCEDURE VOOR VASTSTELLING VAN HET PROGRAMMA

Het is belangrijk dat je ervoor zorgt dat je de procedure voor de vaststelling van het verkiezingsprogramma goed volgt. Daarvoor zijn uit het stappenplan voor de kandidaatstelling gemeenteraden 2018 de belangrijke punten voor het verkiezingsprogramma hieronder samengevat.

AANGEPAST DATUMSCHEMA MET UITERSTE DATA VOOR DE KANDIDAATSTELLING GEMEENTERADEN 2018

Dit schema is opgesteld op basis van de statuten en het huishoudelijk reglement van de partij en beschrijft de formele handelingen die gedurende dit proces verricht moeten worden. Een uitgebreide handleiding volgt na de zomer. Hierin komen thema's als campagne, kandidaatstelling en het verkiezingsprogramma uitvoerig aan de orde. In 2017 is in het opleidingsaanbod van de partij ruim aandacht voor deze onderwerpen.

Dit schema is vastgesteld door het partijbestuur in april 2016.

NB: Voor de te verrichten handelingen is de uiterste termijn genoemd. Het is raadzaam om hier voor te gaan zitten. Bij de keuze van de exacte data voor vergaderingen dient rekening gehouden te worden met het bieden van voldoende tijd voor het verrichten van het gevraagde. Zie daarvoor de NB-opmerkingen.

November 2016:

Afdelingsbestuur bereidt het draaiboek voor de voorbereidingen van de gemeenteraadsverkiezingen en de besluitvorming erover voor.

Uiterste datum: 21 december 2016 (15 maanden voor de datum van de gemeenteraadsverkiezingen)

De afdelingsvergadering besluit of er wordt deelgenomen aan de gemeenteraadsverkiezingen en op welke wijze. Wij verzoeken u dit besluit door te geven aan de bestuurssecretaris.

Uiterste datum: 21 januari 2017 (14 maanden voor de datum van de gemeenteraadsverkiezingen)

- De afdelingsvergadering stelt het draaiboek vast voor de voorbereidingen van de gemeenteraadsverkiezingen. Daaronder vallen in elk geval de werkwijze bij het opstellen van het ontwerpverkiezingsprogramma, de profielschets en de ontwerp kandidatenlijst. Het is belangrijk in het draaiboek een tijdspad op te nemen waarin alle werkzaamheden vermeld staan.
- Ook wordt in deze vergadering besloten of er een ledenraadpleging wordt gehouden voor de vervulling van de positie van de lijsttrekker (art. 5.3 lid 4 HHR). Wanneer besloten wordt tot een ledenraadpleging, dan dient dit in verband met de ondersteuning vanuit het partijbureau gemeld te worden aan de bestuurssecretaris. Let op: als tijdens deze vergadering besloten is om het niet te doen, kan dat niet op een later moment veranderd worden.
- De afdelingsvergadering besluit over samenwerking met andere partijen; indien besloten wordt om samen met een andere partij een kandidatenlijst op te stellen, worden alle werkzaamheden zoveel mogelijk op dezelfde wijze georganiseerd als in het geval dat de partij zelfstandig een kandidatenlijst zou indienen.

Woensdag 22 november 2017

Vaststelling en bekendmaking van de uitslag van de ledenraadpleging over het lijsttrekkerschap.

De uitslag van de ledenraadpleging heeft geen betekenis als de som

van het aantal geldig uitgebrachte stemmen en uitgebrachte blanco stemmen lager is dan 15% van het aantal leden dat gerechtigd was om deel te nemen aan de ledenraadpleging.

NB 1: De beoogd lijsttrekker is vanaf dat moment bevoegd het afdelingsbestuur over het conceptverkiezingsprogramma en het afdelingsbestuur dan wel de onafhankelijke kandidaatstellingscommissie inzake de conceptkandidatenlijst te adviseren.

NB 2: Vanwege deze bepaling kan het verkiezingsprogramma niet eerder worden vastgesteld dan nadat de uitslag van de ledenraadpleging over het lijsttrekkerschap bekend is. Het verkiezingsprogramma dient te zijn vastgesteld voordat de kandidatenlijst definitief wordt vastgesteld.

22 november tot en met 9 december 2017

Het afdelingsbestuur dan wel de onafhankelijke kandidaatstellingscommissie stelt een gemotiveerde rangordening op (art. 5.7 HHR). Indien er een ledenraadpleging is gehouden voor de lijsttrekker is dit de lijst vanaf plaats 2.

De beoogd lijsttrekker heeft het recht het afdelingsbestuur over het ontwerpverkiezingsprogramma en de ontwerp kandidatenlijst te adviseren voordat de besluitvorming hierover in het afdelingsbestuur plaatsvindt.

Uiterste datum: 11 december 2017

Het afdelingsbestuur zendt het ontwerpverkiezingsprogramma en de ontwerp kandidatenlijst (en in voorkomend geval de alfabetische lijst van niet-geplaatsten) aan de leden (art. 5.4 lid 3 en art. 5.8 lid 2 HHR). Hierbij wordt bekend gemaakt hoe en voor welke datum de leden amendementen kunnen indienen op het ontwerpverkiezingsprogramma. Bij de ontwerp kandidatenlijst wordt de vastgestelde profielschets meegezonden alsmede een toelichting op de kandidaten op de ontwerp kandidatenlijst (en alfabetische lijst).

NB 1: Het concept-verkiezingsprogramma dient tenminste twee weken vóór de vergadering waarin het wordt vastgesteld in het bezit te zijn van de leden, waarna zij een week de mogelijkheid hebben tot het indienen van amendementen.

NB 2: De datum waarop de afdelingsvergadering de kandidatenlijst vaststelt moet in het door de afdelingsvergadering vastgestelde schema worden genoemd. Maandag 25 december 2017 is de uiterste datum waarop afdelingen deze vergadering kunnen beleggen (zes weken vóór de officiële kandidaatstelling).

Uiterste datum: 25 december 2017 (6 weken voor de officiële kandidaatstellingsdatum)

Afdelingsvergadering waarin:

- het verkiezingsprogramma dient te worden vastgesteld (art. 5.4 lid 2 HHR);
- indien er een ledenraadpleging is gehouden voor het lijsttrekkerschap wordt de uitslag bekrachtigd;
- de kandidatenlijst wordt vastgesteld (art. 5.8 HHR);
- besloten wordt of en met welke andere partij(en) een lijstverbinding zal worden aangegaan.

BASIS
LOKAL PROGRAMMA